

Kauza pašovania orgánov v Kosove: Iniciatívy, zlyhania a nové možnosti medzinárodného spoločenstva

MICHAL HRUŠÍK

Organ Theft in Kosovo: Initiatives, Failures and New Opportunities for the International Community

Abstract: After the withdrawal of Serbian units from Kosovo in the second half of 1999, we could witness Kosovo being transformed into an unstable area while the KLA became the informal ruler of the country with de facto unrestricted authority. Several originally classified documents leaked into the public domain in the last two years. These were authored by various international institutions, and they indicate the involvement of former KLA high officers and current leading Kosovar politicians in the illegal trade with organs of Serbian POWs. During the unofficial investigation of the whole issue, there appeared several obscurities and controversies that cast a bad light on the passive and often rather opportunistic approach of the international community, which has, moreover, repeatedly failed to protect key secret witnesses. However, the report of Dick Marty and the establishment of the EULEX Special Investigation Team headed by Clint Williamson give us some hope that the investigation will bring tangible results and the whole case will be legitimately closed.

Key words: Kosovo, the KLA, international community, organ trade, investigation, ICTY, UNMIK, EULEX, protected witness.

Séria konfliktov medzi nástupníckymi republikami bývalej Juhoslávie viedla v európskom priestore k významnej angažovanosti medzinárodného spoločenstva. Po prvé, rozhodnutím Bezpečnostnej rady z roku 1993 je založený Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu v Haagu (*International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia – ICTY*), ktorého jurisdikcia sa týkala postupne všetkých konfliktov na území bývalej Juhoslávie až do roku 2001; zároveň mu takzvaná *completion strategy* bráni od roku 2004 vo vydávaní nových obvinení. Toto opatrenie v praxi znamená, že i v prípade objavenia nových skutočností už ICTY nebude tým orgánom, v právomoci ktorého by bolo obviniť ďalších politických či vojenských predstaviteľov krajín bývalej Juhoslávie zo spáchania genocídy, vojnových zločinov či zločinov proti ľudskosti. Po druhé, Daytonská mierová dohoda v prípade Bosny a Hercegoviny a Kumanovská dohoda v prípade Kosova viedli k ustanoveniu medzinárodnej správy v oboch entitách, keď civilná i vojenská sekcia medzinárodnej správy dozerala na stabilizáciu situácie a vytvorenie demokratického prostredia v právnom štáte.

Tak pôsobenie *ad hoc* tribunálu pre bývalú Juhosláviu, ako aj medzinárodná správa Bosny a Hercegoviny (BaH) a Kosova sa stretli s rôzne formulovanými kritickými

argumentmi. V prípade ICTY sa jednalo o kritiku vyplývajúcu z údajnej zaujatosti voči obvineným, ktorí boli príslušníkmi konkrétnej etnickej skupiny. Keďže zo 161 obvinených je 94 Srbov, tento kritický smer pochádzal obzvlášť zo srbského prostredia; zároveň však zástancovia tribunálu oponovali tvrdením, že vyšší počet obvinených srbskej národnosti jednoducho vypovedá o vyššej miere zapojenia Srbov do ilegálnych aktivít. Podobne formulovaná kritika sa však objavila i v chorvátskom priestore, a to obzvlášť po obvinení a odsúdení generála Gotovinu za vojnové zločiny spáchané počas operácie Búrka (chorvátsky Oluja) v roku 1995. Oproti tomu však existovali i názorový prúd, ktorý ICTY vyčítal predovšetkým neefektívitu v procese zmiernenia – vina totiž nebola jednoznačne pripísaná jednej strane a medzi obvinenými sa ocitli vojnoví zločinci zo všetkých zúčastnených strán. Kritici tak argumentujú, že tribunál mal už na začiatku vychádzať z prístupu, kde je Srbsko označené ako hlavný vinník, a potrestaní sú tak primárne čelní predstavitelia srbského politického a vojenského establishmentu. Uvádzajú, že univerzálna snaha ICTY o zmiernenie, keď sa tribunál pokúšal vyhnúť jednoznačným a priamočiarym krokom, viedla iba k rastúcej kritike, keď sa každá strana cítila poškodená a k zmierneniu v skutočnosti príliš nedochádzalo (Hoare 2008).

V Kosove je situácia dlhodobo komplikovaná, hoci vnútorné bezpečnostné riziká s výnimkou troch severných okresov od roku 2004 predsa len poklesli. Prijatím rezolúcie Bezpečnostnej rady č. 1244 za civilnú správu Kosova zodpovedala misia UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*), pričom vojenskú správu vykonávali jednotky NATO v misii KFOR (*Kosovo Forces*). Od roku 2008 dochádzalo k postupnému preberaniu kompetencií UNMIK misiou Európskej únie EULEX (*European Union Rule of Law Mission in Kosovo*), ktorá síce oficiálne operuje pod záštitou OSN, v praxi je to však EÚ, ktorá v Kosove zodpovedá za vládu práva a jej tri hlavné komponenty: súdnictvo, políciu a colnú správu (Council of the EU 2008). Podstatným elementom medzinárodnej prítomnosti v Kosove bolo nedostatočné vyjasnenie viacerých káuz, ktoré naznačovali tichú toleranciu rôznorodých ilegálnych aktivít vykonávaných niekdajšími vysokými veliteľmi UÇK (Kosovská oslobodenecká armáda – *Ushtria Çlirimtare e Kosovës*) a dnešnými čelnými politickými predstaviteľmi. Najvypuklejšími prípadmi boli napríklad atentát na srbský autobus z roku 2001, keď hlavný podozrivý Florim Ejupi najskôr utiekol z americkej vojenskej základne Camp Bondsteel, aby bol neskôr odsúdený na 40 rokov a odvolacím tribunálom EULEX oslobodený za kontroverzných okolností (King – Mason 2006: 99–100); či postup jednotiek KFOR počas nepokojov v roku 2004, keď bolo výsledkom 21 mŕtvych, tucty zničených pravoslávnych kostolov (z ktorých veľké množstvo nebolo dodnes obnovených), stovky vypálených obydlí a tisíce Srbov, ktorí predchádzajúcich päť rokov bojovali s dilemou, či ostať, alebo odísť, a definitívne sa rozhodli pre druhú možnosť (Tamtiež: 189). Po roku 2008 sa však čoraz viac začína v prostredí médií, odbornej, ale i širšej verejnosti hovoriť o nejasnostiach súvisiacich s osudmi nezvestných osôb nealbánskej národnosti – podľa takzvanej Kosovskej pamätnej knihy, vypracovanej srbskou mimovládnu organizáciou Fond pre humanitárne právo, stále chýbali informácie o 1886 ľuďoch, pričom vo viac než 500 prípadoch sa jednalo o Srbov, Rómov, Bosniakov a iných Nealbáncov (Fond za humanitarno pravo 2011). Naznačovalo sa, že medzi čelnými kosovskými politikmi, prostredím organizovaného zločinu a príslušníkmi medzinárodného spoločenstva v krajine jestvuje prepojenie (Marty 2010), a tento vzťah mal byť ilustrovaný v takzvanej kauze pašovania orgánov.

Táto štúdia si stanovuje dva hlavné ciele. Po prvé, cieľom je priblížiť a zhrnúť fakty, dáta a postoje ku kauze údajného pašovania orgánov srbských zajatcov v Kosove po ukončení operácie *Allied Force* v júni 1999, čiže od obdobia, keď v Kosove začínajú oficiálne pôsobiť predstavitelia medzinárodného spoločenstva. Daná téma doteraz nebola s výnimkou parciálnych novinových článkov a reportáží súvisle analyzovaná ani v československom, ani napríklad v anglosaskom odbornom diskurze. Kauza bola čiastočne podchytená v knihe niekdajšej hlavnej žalobkyne ICTY Carly Del Ponte (Del Ponte –

Sudetic 2009), avšak od jej vydania sa objavilo množstvo tak investigatívnych projektov, ako aj pôvodne utajených dokumentov ICTY a NATO, pričom informácie v nich uvedené majú pre analytikov zaoberajúcich sa bezpečnostnými štúdiami a oblasťou západného Balkánu nezanedbateľnú politickú relevanciu. Táto deskriptívna časť by tak mala čitateľovi umožniť hlbší vhľad do celej kauzy s dôrazom na zapojenie medzinárodných inštitúcií do vyšetrovacieho procesu.

Po druhé, autor si stanovuje hypotézu, podľa ktorej došlo v danej kauze k niekoľkým pochybeniam na strane angažovaných medzinárodných orgánov; menovite ICTY, UNMIK a EULEX. Tieto pochybenia podľa autora vyplynuli z dlhodobu strategicky neukotvenej politiky medzinárodného spoločenstva voči Kosovu, čo bolo podmienené viacerými faktormi. Po prvé, jednalo sa o dovtedy *de facto* bezprecedentnú misiu budovania štátu s výrazným prispením vonkajších aktérov s často nesúrodými geopolitickými záujmami, čoho nevyhnutným dôsledkom bol i proces postupného učenia sa na vlastných chybách. Po druhé, od roku 1999 sa objavilo dostatočne relevantné množstvo indícií, že medzinárodné spoločenstvo občas cielene volilo politiku tolerancie voči hlavným mocenským činiteľom v Kosove s cieľom udržať stabilitu v regióne. Cieľom je tak preukázať, že dané inštitúcie medzinárodného spoločenstva vo vyšetrovacom procese nepostupovali v súlade tak so svojim mandátom, ako aj reálnymi možnosťami v teréne. Autor si zároveň uvedomuje veľkosť bremana dôkazu, ktoré si týmto čiastočne ukladá, avšak domnieva sa, že i na základe dnes verejne prístupných dokumentov, ako aj vyhlásení čelných predstaviteľov uvedených inštitúcií, je možné preukázať nedostatok iniciatívy a neochotu zaoberať sa opakovanými podozrivými indíciami. Autor nedisponuje konkrétnymi dôkazmi, ktoré by poukázali na cieľené konanie namierené proti vyšetrovaniu, avšak domnieva sa, že zodpovedné medzinárodné inštitúcie často nepreukázali dostatočnú politickú vôľu zaoberať sa podozreniami, že bývalí velitelia UÇK a dnešní kosovskí politickí lídri boli zapojení do ilegálnych aktivít. Kauza údajného pašovania orgánov pritom poskytuje vhodnú ilustráciu takýchto zlyhaní, ktorých sa medzinárodná správa Kosova od roku 1999 dopustila.

PRÍPAD PAŠOVANIA ORGÁNOV – ÚDAJNÉ FAKTY A SÚVISLOSTI

Prvýkrát sa v priestore verejnej debaty daná kauza objavila po jej spomenutí v knihe niekdajšej hlavnej prokurátorky ICTY Carly Del Ponte (kniha vyšla v origináli v roku 2008 a v anglickom preklade o rok nato), avšak ako sa ukázalo, kompetentné orgány o nej pojednávajú už omnoho skôr. Už v januári 2001 na stretnutí s predstaviteľom srbského ministerstva zahraničia Rankom Djinićom bola Del Ponte konfrontovaná s obvineniami vysokých kosovských politikov – Djinić sa vyjadril, že podľa zozbieraného dôkazového materiálu v Kosove dochádzalo k únosom mužov, žien a detí, pričom tri štvrtiny z týchto únosov sa odohrali až po 12. júni 1999. Hlavnú zodpovednosť za únosy a vraždy civilistov mali niesť Hashim Thaçi a Agim Çeku (Del Ponte – Sudetic 2009: 277). Úrad prokurátora (*Office of the Prosecutor – OTP*) postupom času skutočne získaval veľké množstvo rôznych správ o únosoch stoviek Srbov, Rómov a Albáncov v rokoch 1998–1999 príslušníkmi UÇK. Časť týchto unesených osôb bola zadržovaná v provizórnych táboroch, kde boli vystavení mimoriadne zlým podmienkam, ktoré naplňali skutkovú podstatu trestných činov podľa Štatútu ICTY.¹ Okrem množstva podozrení ohľadom existencie masových hrobov sa objavili i náznaky, že tieto unesené osoby boli z Kosova prevezené na albánske územie, kde sa ich stopa stratila. V spomenutej správe srbského Fondu pre humanitárne právo, ktorá bola zaslaná OTP, sa uvádza, že 593 osôb – Srbov, Čiernohorcov, Rómov a slovanských moslimov – zmizlo po 12. júni 1999, čiže po dni, keď príslušníci KFOR vstúpili na územie Kosova. Ku koncu roku 2000 boli tieto osoby stále nezvestné (Del Ponte – Sudetic 2009: 276). Okrem toho 1500 Albáncov ostalo nezvestných potom, čo ich počas bombardovania zadržali príslušníci UÇK (pravdepodobne kvôli podozreniam zo spolupráce so Srbmi), a ďalších 300 ich zmizlo v období po júni 1999. Isté aspekty týchto zmiznutí boli pomerne zvláštne a naznačovali, že sa nejednalo iba

o obvyklý akt povojnovej pomsty zo strany majoritnej etnickej skupiny. Obzvlášť podozrivým bol fakt, že množstvo únosov sa odohralo v oblastiach, kde v priebehu vojny nedochádzalo k masovým prejavom násilia zo strany srbských bezpečnostných zložiek proti albánskemu civilnému obyvateľstvu. Ďalším faktorom bola absencia obvyklých žiadostí o výkupné adresovaných rodinám unesených Srbov a ďalších osôb.

OTP sa neskôr prepracoval k informáciám, podľa ktorých v letných mesiacoch roku 1999 kosovski Albánci previezli cca 100–300 unesených osôb cez kosovskú hranicu do severného Albánska (Del Ponte – Sudetic 2009: 277). Časť zadržovaných, ktorí boli údajne držaní v rôznych budovách v severnom Albánsku poblíž miest Kukës a Tropojë, bola podľa bližšie neidentifikovaných zdrojov spočiatku dobre živená a podrobená medicínskym testom, aby bola následne prevezená na miesta v okolí Burrelu do „žltého domu“ (dom bol podľa správ novinárov vyšetrojúcich prípad pôvodne namaľovaný na žltu, pričom farba slúžila ako poznávacie znamenie pre danú stavbu). Jedna z izieb v tomto dome mala byť upravená na provizórnu chirurgickú ambulanciu, kde mali byť zajatcom odoberané vnútorné orgány, ktoré boli vzápätí cez Tiranu transportované do zahraničia s cieľom ich transplantácie bohatším zahraničným klientom – bližšie neidentifikovaný zdroj opísal doručenie jednej takejto dodávky na tiranské letisko Rinas. Obete mali byť po odobratí orgánov pochované v okolí žltého domu a na blízkom cintoríne. Všetky úkony sa mali odohrávať s plným vedomím a zároveň aktívnou účasťou stredných a vyšších dôstojníkov UÇK (Tamtiež: 278).

V roku 2008, keď Carla Del Ponte publikovala svoju knihu, záujem o celú kauzu údajného obchodu s orgánmi výrazne stúpol. Tento prielom súvisel i so zverejnením niekoľkých dovtedy utajovaných dokumentov, ktoré popisovali oficiálne, hoci neverejné vyšetrovanie kauzy a o ktorých bude pojednané nižšie. Podľa doteraz zverejnených materiálov je pravdepodobné, že množstvo Srbov a „nelojálnych“ Albáncov, ktorí boli v roku 1999 z Kosova unesení, bolo väznených v rôznych internačných táboroch v severnom a strednom Albánsku, a ak aj k odoberaniu orgánov dochádzalo, bola na tento účel využitá iba menšia časť zajatých osôb. Jeden z najdôležitejších táborov sa nachádzal pri meste Kukës pri hraniciach s Kosovom, pričom niekdajšia továreň bola využívaná ako tréningové centrum jednotiek UÇK, ktoré následne bezproblémovo prechádzali kosovsko-albánsku hranicu a zapájali sa do ozbrojeného boja, aj pre účely zadržovania a mučenia desiatok civilistov tak srbského, ako i rómskeho a albánskeho pôvodu. Časť týchto osôb bola zavraždená (konkrétne v tomto tábore podľa svedeckej výpovede 18 osôb, zvyšok bol zachránený po intervencii príslušníkov KFOR) a ich pozostatky sa nikdy nepodarilo objaviť. Zodpovedními za tieto aktivity mali byť dôstojníci UÇK (Raxhimi – Montgomery – Karaj 2009). Dokonca po prevzatí medzinárodnej kontroly nad Kosovom bol v samotnom Kosove stále udržiavaný tábor Babalóc/Baballoq, kde malo byť zadržovaných cca 30 väzňov, ktorých ďalší osud nie je známy, ako aj ďalšie tábory v Albánsku. Čelní predstavitelia UÇK a povojnovej kosovskej politiky Thaçi a Çeku odmietli zapojenie UÇK do týchto aktivít a prehlásili, že sa jednalo o zriedkavé prípady zneužívania uniforiem UÇK, ktorá pritom viedla čistý boj. Podľa niekdajšieho šéfa úradu pre nezvestné osoby UNMIK Josého Pabla Baraybara však bola situácia iná: „*Existujú ľudia, ktorí sú nažive a ktorí boli v tábore v Kukësi ako väzni. Tito ľudia videli iných ľudí, tak Albáncov, ako aj Nealbáncov. Boli tam príslušníci vedenia UÇK, ktorí sa prechádzali po tábore ... povedal by som, že sa jedná o overený fakt*“ (Tamtiež).

Podľa tých bývalých príslušníkov UÇK, ktorí boli ochotní sa k téme vyjadriť, povstalecká armáda si udržiavala sieť najmenej šiestich tajných väzení na rôznych základniach v Albánsku a v Kosove, kde dochádzalo k pravidelnému mučeniu a vraždeniu zadržovaných civilných osôb. Novinár Michael Montgomery, ktorý ako niekdajší korešpondent *Daily Telegraphu* monitoroval konflikty v Chorvátsku, BaH a Kosove a ktorý taktiež zdokumentoval prípad masakry albánskych civilistov srbskými paramilitárnymi jednotkami v dedine Čuška/Qyshk, podnikol ohľadom týchto podozrení rozsiahle pátranie, ktoré zhrňa

nasledovne: „Existujú závažné dôkazy, že UÇK, či isté jej časti, zadržovali a zneužívali ľudí na svojich základniach a v provizórnych väzeniach. Toto sa dialo cez vojnu i po vojne. Dialo sa to v lokalitách pri Prizrene, Juniku a inde v Kosove, v Tropoji, v Kukësi, v Burreli, a dokonca i v Durrësi. Zdá sa, že na týchto miestach boli zadržávaní rôzni ľudia a z rôznych dôvodov. Jednou z hlavných chýb v procese, ako je tento príbeh popisovaný v belehradských médiách, je tvrdenie, že tam boli zadržávaní iba Srbi. V tábore UÇK v Kukësi bola väčšina civilistov, aspoň po istý čas, kosovski Albánci. Toto bol veľmi dôležitý aspekt pre mnoho našich zdrojov, fakt, že krajanovia Albánci boli zneužívaní vojakmi a dôstojníkmi UÇK“ (Igrić 2009). Jeden z kľúčových svedkov, ktorý taktiež bojoval v radoch povstaleckej armády a bol ochotný hovoriť s Montgomerym o detailoch súvisiacich so zločinnými páchaniami v táboroch UÇK, uviedol ako svoju primárnu motiváciu fakt, že hoci bol podľa jeho názoru boj za nezávislosť Kosova legitímny, niektoré osoby ho využívali len ako zásterku pre kriminálne aktivity a dodnes neboli potrestané: „Teraz, keď sa pozerám dozadu, viem, že niektoré veci, ktoré boli vykonané nevinným civilistom, boli zlé. Ale ľudia, ktorí tieto veci robili, sa tvária, akoby sa nič nebolo stalo, a pokračujú v škodení svojim vlastným ľuďom, Albáncom.“ Ďalej dodal: „Čo môžete cítiť, keď vidíte také veci? Je to nič, čo zostane v mojej mysli do konca života. Také veci sa nemôžu ľuďom robiť, dokonca ani zvieratám“ (Montgomery 2009).

ZAHÁJENIE VÝŠETROVANIA

OTP sa údajnými zločinními začal zaoberať približne v rokoch 2001–2002, pričom ako je uvedené v príslušných materiáloch, za vyšetrovanie je zodpovedná vlastná vyšetrovacia sekcia OTP, ktorá má v náplni práce zhromažďovanie a prieskum dôkazov, identifikáciu a vypočúvanie svedkov, ako aj vykonávanie vyšetrovania priamo v teréne. Daná sekcia stále disponuje približne 50 zamestnancami z celého sveta s adekvátnym výcvikom a skúsenosťami (ICTY nedatované a). Napriek tomu však vyšetrovanie a úkony s ním spojené plynuli relatívne pomalým tempom. Problémy, s ktorými sa v tejto súvislosti OTP stretával, boli tri. Po prvé, pracovníci tribunálu i UNMIK narážali na obrovskú mieru neochoty svedkov náležiacich k albánskemu etniku odhodiť svoju identitu, a posilniť tak dôveryhodnosť svojho svedectva. Vyšetrovatelia ICTY svoje zdroje v drvivej väčšine prípadov priamo nepoznali – komunikovali s nimi prostredníctvom novinárov a poznali ich len ako „kosovských Albáncov“ bez bližšej konkretizácie. Dokonca počas postupujúceho vyšetrovania títo svedkovia často mizli – zrazu nebolo možné sa s nimi spojiť, keďže pravdepodobne prevládol strach z očakávateľnej pomsty v rámci konzervatívnej albánskej komunity. Väčšina svedkov bola navyše pôvodne sama zaangažovaná do rôznorodých kriminálnych aktivít, a keďže vo svojich svedectvách obvinila niekdajších veliteľov UÇK a vysoko postavených politikov dnešného Kosova z priameho zapojenia do obchodu s orgánmi, ich postavenie sa stalo mimoriadne nebezpečným. Väčšina svedkov bola presunutá na územie Talianska z dôvodu ich lepšej ochrany a tam sa po nich stopa stratila (Flottau 2008). Po druhé, hoci vyšetrovanie zločinov spáchaných i po ukončení vojny v Kosove v roku 1999 stále spadalo pod mandát tribunálu (Del Ponte – Sudetic 2009: 45), keďže „medzinárodný tribunál má právomoc sťahovať osoby zodpovedné za vážne porušenia medzinárodného humanitárneho práva spáchané na území bývalej Juhoslávie od roku 1991“ (ICTY 2009a: odst. 1), problémom bola *completion strategy*, ktorá od roku 2004 zakazovala vydávanie nových obvinení. Ak teda OTP nestihol prípad spracovať do predmetného roku, pre ICTY bolo ďalšie vyšetrovanie mimo kompetencie. Po tretie, zločiny sa mali odohrávať na území Albánska, ktoré sa však priamo nezúčastnilo juhoslovanských nástupníckych konfliktov, a ICTY tak malo veľmi obmedzené možnosti pôsobenia na tomto teritóriu, podmienené ochotou albánskych úradov k dobrovoľnej spolupráci.

Aktívne zapojenie medzinárodných inštitúcií do vyšetrovania danej kauzy sa tak často odohrávalo podľa scenára, keď sa mu najskôr dostalo oficiálneho povzbudenia, aby bolo

následne rôznymi zákulisnými machináciami zametené pod koberec. Niekdajší šéf UNMIK Kouchner v rozhovore s Carlou Del Ponte potvrdil, že vyšetrenie údajných zločinov UÇK bolo politicky kľúčové, a vyjadril ochotu systematicky sa týmito podozreniami zaoberať. Konkrétne kroky OTP však čoskoro narazili na hradbu mlčanlivosti a neochoty, čo Del Ponte pripisovala očividnému strachu zahraničných pracovníkov, ktorí sa obávali tak o svoje životy, ako aj o životy ostatných príslušníkov zahraničných misií. Tento strach z UÇK nadobúdala až absurdné podoby, keď sa niektorí sudcovia tribunálu sediaci v holandskom Haagu báli prípadného dosahu albánskej pomsty; rovnako tak niektorí švajčiarski predstavitelia varovali Carlu Del Ponte pred zmieňovaním istých záležitostí týkajúcich sa UÇK vo svojej knihe (Del Ponte – Sudetic 2009: 279). Najdôležitejšie štáty NATO – USA a Veľká Británia – pritom nijako nevátili prípadné obvinenia vysokých veliteľov UÇK. Podľa Washingtonu takéto kroky komplikovali úsilie medzinárodného spoločenstva vybudovať v Kosove funkčné politické inštitúcie a zároveň predlžovali nutnosť vojenskej prítomnosti v krajine, pričom Spojené štáty zamýšľali presunúť tieto jednotky do Afganistanu a iných krajín s väčšou geopolitickou prioritou. Ako uvádza Rachel Kerrová, hlavným problémom *ad hoc* tribunálov je, že sú inherentne politické a selektívne vzhľadom na samotný spôsob ich založenia. Samotný ICTY bol založený politickým procesom – rezolúciou Bezpečnostnej rady – a bol mu uložený politický mandát v podobe obnovenia a udržiavania medzinárodného mieru a bezpečnosti (Kerr 2004: 175). Pracovníci OTP sa tak pohybovali v prostredí, ktoré bolo potenciálne vystavené politickým tlakom, čo dôkladnému vyšetreniu danej kauzy príliš nenahrávalo.

SPRÁVA UNMIK A VYŠETROVANIE ICTY V ROKOCH 2003–2004

V roku 2003 bol na základe vykonaných vyšetrovacích procedúr vyšetrovateľmi UNMIK vypracovaný tajný dokument s kódovým označením CKX-103 (UNMIK 2003), analyzujúci podozrenia z obchodu s orgánmi a pochybenia medzinárodných inštitúcií pri dovtedajšom vyšetrowaní vojnových zločinov na území Kosova. Tento dokument bol následne postúpený predstaviteľom ICTY, ako potvrdil i vtedajší šéf úradu pre nezvestné osoby José Pablo Baraybar (B92 2011b). Tridsaťstranový dokument, ktorý na verejnosť prenikol až v roku 2011, je vo svojej podstate súhrnom tvrdení niekoľkých albánskych svedkov z Kosova, ktorí poskytli detailné svedectvá o obchode s orgánmi srbských zajatcov. V dokumente sa taktiež nachádzajú popisy postupov pri pochovávaní obetí s cieľom zakryť dôkazy o zabíjaní civilných osôb. UÇK mala údajne vlastný systém, podľa ktorého boli zadržované osoby prevezené do Albánska po ukončení vojenského konfliktu v rokoch 1999–2000, kde im boli následne v dome, ktorý bol „*prerobený na kliniku*“, odoberané vnútorné orgány. V dome sa tak malo nachádzať pre tieto účely určené vybavenie, ako aj lekársky personál poverený výkonom operácií. Podľa vyjadrenia Paula Coffeyho, vtedajšieho riaditeľa odboru spravodlivosti UNMIK, ktoré sa v dokumente taktiež nachádza, svedectvá o údajných zločinoch boli pracovníkom UNMIK poskytnuté viacerými (najmenej ôsmimi) zdrojmi s otáznou dôveryhodnosťou, pričom vo všetkých prípadoch sa jednalo o etnických Albáncov z Kosova a Čiernej Hory, ktorí slúžili v UÇK. Informácie obsiahnuté v dokumente sú plné podrobných detailov vrátane sumy 45 000 USD, ktorá mala byť pre osoby obchodujúce s orgánmi odmenou za jedno telo. Pracovníci na tiranskom letisku Rinas mali byť údajne podplatení, aby mohol transport orgánov nerušene prebiehať; hovorili o tom dve osoby, ktoré sa sami mali zúčastniť prevozu orgánov z miesta ich odoberania na letisko. Ponúka sa pritom otázka, prečo s údajne podplatenými pracovníkmi letiska nikdy nikto z vyšetrovateľov nehovoril. V dokumente sa ďalej objavujú tvrdenia, že v ilegálnom konaní boli zapletení tak vysokí velitelia UÇK, ako aj albánski vládni predstavitelia. Hoci boli detaily spomínané v rozhovoroch so svedkami v dokumente kompletne odovzdané ICTY, nikto nebol na ich základe obvinený (B92 2011a).

V roku 2004 sa odohrala návšteva spoločného tímu vyšetrovateľov OTP a UNMIK v okolí Burrelu, pričom hlavná pozornosť bola zameraná práve na spomínaný dom, kde

mali byť chirurgické úkony odoberania orgánov vykonávané. Vyšetrovanie bolo oficiálne vedené vyšetrovateľmi OTP, pričom UNMIK poskytoval technickú i odbornú asistenciu vzhľadom na jeho postavenie civilného správcu Kosova – podobne tak postupovali vyšetrovatelia OTP napríklad v prípadoch v BaH, kde im vo vyšetrovacom procese asistovali predstavitelia lokálnych inštitúcií (napríklad ICTY 2009c: čl. D.3, odst. 30). Všetky zaistené dôkazy tak boli následne postúpené ICTY, ktorý i rozhodoval o ďalšom postupe; toto sa týkalo i vyššie spomínaného dokumentu CKX-103. O tomto vyšetrovaní sa verejnosť v danej dobe nedozvedela a jeho priebeh vyvolával ďalšie otázky, ktorými sa odborná verejnosť i novinári začali reálne zaoberať až približne o štyri roky neskôr. Rozhovor skupiny vyšetrovateľov s majiteľmi domu bol údajne plný nejasností a vzájomne si odporujúcich tvrdení. Dom bol premaľovaný na bielo, pričom vlastník spočiatku odmietal, že by bol niekedy v minulosti natretý žltou farbou – a to napriek očividným zle zamaľovaným pruhom žltej farby v spodnej časti múrov (Del Ponte – Sudetic 2009: 284). Na pozemku boli nájdené kusy gázy, použité injekčné striekačky, fľaštičky od liekov a iné podobné predmety. Chemickou skúškou bola dokázaná prítomnosť krvných škvŕn na stenách a podlahe jednej z izieb. Vysvetlenia ohľadom prítomnosti týchto škvŕn boli pomerne nepresvedčivé – vlastník domu najskôr uviedol, že v izbe pred rokmi (malo sa jednať o dávne obdobie začiatku deväťdesiatych rokov) jeho žena porodila, avšak neskôr, keď sa ukázalo, že pôrody boli vykonané na inom mieste, tvrdil, že izba bola využívaná za účelom zakáľania zvierat počas moslimského sviatku. Carla Del Ponte vo svojej publikácii konštatuje, že zhromaždený dôkazový materiál bol bohužiaľ nedostatočný – nebolo možné určiť, či bol pôvod krvných stôp zvierací, alebo ľudský, nedali sa lokalizovať údajné masové hroby srbských obetí, chýbali ďalšie osobné svedectvá atď.: *„Vyšetrovatelia ... sa rozhodli, že pre ďalšie pokračovanie chýbali dostatočné dôkazy. Bez zdrojov a spôsobov, ako ich nájsť a identifikovať, bez tiel a bez ďalších dôkazov spájajúcich obvinených na vysokej úrovni s týmito skutkami boli všetky cesty ďalšieho vyšetrovania zahatané“* (Del Ponte – Sudetic 2009: 285). Každopádne sa na základe vykonaného vyšetrovania dajú skonštatovať dve veci. Po prvé, samotná kontradiktórna výpoveď svedka ešte nie je ani nepriamym dôkazom, že k ilegálnej činnosti na danom pozemku skutočne dochádzalo, avšak zároveň by mala byť podnetom pre vyšetrovateľov v procese pokračovať. Po druhé, rozhodnutie vyšetrovateľov, že nemá význam pokračovať ďalej, malo byť jednoznačne zdôvodnené, takéto zdôvodnenie však chýba.

Šéf úradu pre nezvestné osoby v rámci UNMIK José Pablo Baraybar spoločne s vyšetrovateľmi Tomom Grangeom a Hroarom Frydenlundom analyzovali priebeh vyšetrovania na mieste v detailnej správe, ktorá bola pred verejnosťou utajená do roku 2008. Zhromaždený dôkazový materiál obsahoval podľa podrobného výpočtu veľké množstvo liekov a náčinia využívaného pri chirurgických operáciách. V správe sa ďalej opisuje proces vedúci k určeniu prítomnosti krvi v jednej z miestností domu. Dôkazový materiál podľa správy obdržal pracovník ICTY Hannu Koski, avšak o niekoľko dní nato bola krabica s dôkazmi a s pôvodným zapečatením vrátená nazad UNMIK a následne uskladnená v márnici v kosovskom mestečku Orahovac, kde mala zotrvať až dovtedy, kým ICTY nerozhodne o ďalšom využití dôkazov (Grange – Frydenlund nedatované). Približne o štyri mesiace nato boli dôkazové materiály opätovne postúpené ICTY, čo dokumentuje podpis Josého Pabla Baraybara na preberacom dokumente (UNMIK 2004). Tribunál sa po zvážení faktickej závažnosti dôkazového materiálu rozhodol – ako uviedla i Del Ponte – v ďalšom vyšetrovaní nepokračovať, a následne pristúpil k zničeniu dôkazov, čo potvrdil i samotný Baraybar. Podľa spoluautora diela *Madame Prosecutor* Chucka Sudetica samotná Carla Del Ponte nebola o zničení dôkazového materiálu informovaná a toto rozhodnutie bolo učinené na nižšej úrovni bez konzultácie s hlavnou žalobkyňou. Sudetic ďalej dodáva, že ak by Del Ponte o úmysle zničiť dôkazy vedela, nikdy by ho nebola schválila (Igrić 2009). Bývalá hlavná žalobkyňa sa na margo daného postupu vyjadrila, že sa jednalo *„o veľkú chybu“*, a potvrdila, že o tomto rozhodnutí nebola informovaná a dozvedela

sa o ňom iba z médií. Vyjadrila sa, že pozná identitu osoby, ktorá rozhodla o zničení dôkazov, avšak odmietla ju prezradiť s poukazom na neférovosť takéhoto postupu a vyzvala na polozenie tejto otázky jej nástupcovi vo funkcii Sergeovi Brammertzovi (Vesti Online 2012b). Brammertzova kancelária na túto výzvu reagovala tvrdením, že dôkazy boli zničené v roku 2005 počas funkčného obdobia Carly Del Ponte, ktorá o tomto rozhodnutí údajne napriek jej popieraní bola informovaná. Ďalej vyjadrenie pokračovalo v zmysle, že nie je možné verejne hovoriť o interných procedúrach vedúcich k podobným rozhodnutiam (B92 2012).

Nie je možné zodpovedne vyhlásiť, či za rozhodnutie zničiť zhromaždené materiálne dôkazy niesla zodpovednosť kancelária Carly Del Ponte, Sergeja Brammertza, či ich podriadení. OTP má právo pristúpiť k zničeniu dôkazov, keď „v súlade s procedúrami zhromaždený materiál nie je ďalej potrebný pre účely procesu, napríklad ak predstavuje vysoký risk pre hygienu či zdravie. V prípade takýchto okolností sa vyhotovia fotografie zhromaždených materiálov“ (ICTY 2009b). Najpodstatnejším je tu argument o nepotrebnosti materiálov pre účely procesu. Materiály boli nepotrebné, keďže zhromaždené dôkazy boli údajne nedostatočné pre vypracovanie obvinenia (Flottau 2008). Podľa názoru autora však uvedené dôvody nie sú pre zvolený postup dostatočné. Po prvé, podľa čl. IV, odst. 35 Správy generálneho tajomníka o UNMIK bola rezolúciou Bezpečnostnej rady č. 1244 misii UNMIK zverená dočasná civilná administrácia územia Kosova, čo zahŕňa všetky legislatívne a exekutívne právomoci, vrátane správy súdnictva (United Nations 1999). Až do roku 2008, keď dané kompetencie preberá misia EULEX, tak mohol v danej veci konať UNMIK i na základe dôkazov, ktoré boli zničené rozhodnutím iného orgánu, čiže ICTY – a mohol pritom dospieť k iným záverom. Po druhé, zhromaždené dôkazy umožňovali vyšetrovateľom ďalší postup, ktorý však z neznámych dôvodov nebol vykonaný (jednalo sa napríklad o určovanie pôvodu stôp krvi v predmetnej miestnosti).

Za účelom určenia pôvodu krvných stôp je nutné vykonať ďalší test, kde sa určuje prítomnosť ľudskeho hemoglobínu – z Baraybarovej správy, ako aj z vyjadrení Carly Del Ponte, nie je zrejmé, prečo tento test nikdy vykonaný nebol. Fred Abrahams z organizácie Human Rights Watch v tejto súvislosti skonštatoval, že nechápal, prečo sa k tomuto kroku nepristúpilo, a hoci priznáva, že mohlo dôjsť k istým technickým komplikáciám pri odoberaní vzoriek zo stien a podlahy, určenie pôvodu stôp krvi by nepochybne pomohlo vnieť do danej kauzy viac svetla (B92 2009c). Oliver Stojković z belehradského Inštitútu súdneho lekárstva dodal, že pokiaľ bolo možné dané vzorky krvi z miesta odobrať, je nanajvýš neobvyklé, že neboli vykonané ďalšie testy. Ak z nejakého dôvodu bol s odoberaním vzoriek pre účely ďalších testov problém, je taktiež pozoruhodné, že sa o tom v Baraybarovej správe nikde nepíše, keďže určovanie pôvodu krvi patrí medzi základné vyšetrovacie úkony (Tamtiež). Podľa vyjadrení Carly Del Ponte, ktoré sa i v svetle ďalších skutočností popísaných nižšie javia relevantné, nebolo možné vo vyšetrovaní pokračovať nie z praktických dôvodov (absencia relevantných dôkazov), ale z dôvodov politických: „Kvôli početným prekážkam sme nemali možnosť pokračovať ... NATO a UNMIK nám neumožňovali prístup k dôležitým dokumentom a Albánsko nám nepovolilo exhumáciu hrobov...“ (Vesti Online 2012b).

Na základe uvedených skutočností sa tak autor domnieva, že postup ICTY pristúpiť na základe subjektívneho rozhodnutia zodpovedného orgánu ku zničeniu zhromaždených materiálnych dôkazov sa dá označiť minimálne za kontroverzný. Problematickým bolo však i utajovanie samotného vyšetrovacieho procesu z roku 2004. Hovorca srbského úradu pre vyšetrovanie vojnových zločinov Bruno Vekarić potvrdil, že UNMIK v minulosti poprel akékoľvek prebehnuvšie vyšetrovanie v kauze obchodu s orgánmi srbských zajatcov: „Môžem potvrdiť, že po zahájení nášho vyšetrovania 22. apríla 2008 sme požiadali UNMIK o informácie ohľadom obchodu s ľudskými orgánmi. 6. júna 2008 sme obdržali odpoveď, že o tom nedisponovali žiadnymi vedomostami. Potom sme sa dostali

*k neoficiálnej správe, z ktorej je jasné, že vyšetrovanie prebehlo“ (Balkan Insight 2009). Keď už bolo zrejmé, že k vyšetrovaniu došlo, predstavitelia UNMIK prestali jeho existenciu popierať a vydali stanovisko, kde sa uvádza nasledovné: „Ako sme konzistentne (!) uvádzali, UNMIK sa podieľal na vyšetrovaní, ktoré bolo vedené hlavným haagskym žalobcom a ktoré nenašlo dostatok dôkazov, aby sa vo vyšetrovaní i naďalej pokračovalo“ (Balkan Insight 2009). Samotný neverejný priebeh vyšetrovania pritom kontroverzný nie je – ICTY v istých prípadoch aplikuje dokonca stratégiu takzvaných uzavretých (čiže nezverejnených) obvinení. Ako sa uvádza v smerniciach ICTY venovaných obvineniam: „Obvinenie je neverejné, pokiaľ tribunál uváži, že je tento postup v súlade so záujmom spravodlivosti. Zníži sa tak riziko, že obvinený utečie či sa bude pred zatknutím skrývať... Neverejné obvinenia môžu byť nevyhnutné v prípade dlhodobej nespolupráce“ (ICTY nedatované a). Na základe tohto sa dá skonštatovať, že pokiaľ vyšetrovanie prebiehalo, a mohlo potenciálne viesť k prípadným obvineniam, jeho utajenie bolo na mieste. Akonáhle sa však rozhodlo o jeho ukončení, ICTY malo zverejniť dôvody, ktoré ho k danému rozhodnutiu viedli, podobne ako sa tak stalo napríklad v prípade vyšetrovania operácie *Allied Force*. Zo strany OTP bola v máji 1999 pre tento účel zriadená zvláštna komisia, ktorá nakoniec o približne mesiac nato po rozsiahlom internom preskúmaní vydala oficiálne stanovisko, ktoré odporúčalo zastaviť akýkoľvek ďalší postup voči orgánom či predstaviteľom NATO, respektíve jeho členských štátov (ICTY 2000). V popisovanej kauze údajného pašovania orgánov však ICTY všetky informácie o vyšetrovaní, ako aj o následne prijatom rozhodnutí o jeho ukončení a zničení dôkazov, utajoval až do roku 2008.*

ROK 2008 A NOVÍ VYŠETROVATELIA

Ako už bolo spomínané, v roku 2008 uverejňuje Carla Del Ponte informácie o kauze, čo vedie k výraznej mediálnej pozornosti obzvlášť v Srbsku. Del Ponte pritom rozhodne nebola len nezáúčastneným pozorovateľom a ako hlavná žalobkyňa ICTY mala mať na vyšetrovaní tohto prípadu eminentný záujem. Vo svojom konaní voči predstaviteľom Srbska a Chorvátska počas svojho funkčného obdobia prejavovala odhodlanie získať od nich maximum dôkazov a bezpodmienečnú kooperáciu, pričom nebola ochotná robiť politické kompromisy.² Už po 100 dňoch strávených v úrade sa vyjadrila nasledovne: „*Povinnosti štátov plniť si svoje záväzky podľa medzinárodného práva sú veľmi jasné a medzinárodné spoločenstvo nesmie tolerovať akékoľvek obštrukcie mandátu tribunálu. Všade, kde objavím takúto opozíciu voči našej práci, budem pokračovať v informovaní o situácii prezidenta tribunálu s cieľom získať pozornosť Bezpečnostnej rady...“ (IWPR 1999). Chorvátsku a Srbsku tak bolo opakovane pohrozené, že bude zastavený ich integračný proces a hospodárska pomoc, a to napriek tomu, že v krajinách sa k moci dostali umiernené vlády a v prípade prehnaného politického tlaku zo zahraničia v citlivých otázkach im hrozil pád a nahradenie radikálnejšími politickými silami. Carla Del Ponte si vzhľadom na vysoký počet obvinených Srbov vyslúžila v Srbsku veľmi nelichotivý imidž, čo dokumentuje napríklad publikácia Vojislava Šešelja, kde žalobkyňu obviňuje z vynucovania nepravdivých svedectiev proti nemu a pomerne nelichotivo ju nazýva prostitútkou (Šešelj 2007). Rozhodne sa tak v jej prípade nedá hovoriť o akejkoľvek neobjektívite v prospech srbskej strany, na strane druhej sa však Del Ponte aktívne angažovala i v prípadoch, keď boli Srbi na strane poškodených, a otvorene sa vo svojej knihe zmieňuje napríklad o problémoch, s ktorými sa stretávala počas vyšetrovania operácie *Allied Force*: „... bolo mi jasné, že NATO buď úmyselne pred tribunálom skrývalo kľúčové informácie ohľadom rozhodovacích procesov, alebo že tieto informácie boli v rukách vlád členských krajín NATO, ktoré ich neboli ochotné vydať... Rýchlo som pochopila, že bolo nemožné vyšetrovať NATO, pretože by s nami nespolupracovalo... Chápala som, že som narazila na politické hranice, v ktorých tribunál mohol fungovať. Ak by som trvala na pokračovaní vyšetrovania, nielenže by som zlyhala, ale zároveň by som ohrozila vyšetrovanie iných*

zločinov... Exhumácie masových hrobov, či zadržanie obvinených, všetko záviselo od podpory NATO“ (Del Ponte – Sudetic 2009: 60). Na základe týchto vyjadrení autor dospel k záveru, že v prípade vyjadrení Carly Del Ponte k rôznym kauzám vrátane údajného pašovania orgánov sa síce nedá hovoriť o odstupe a nezaujatosti (v zmysle jej funkcie, kompetencií a zapojenia do vyšetrovacieho procesu), avšak zároveň sa dá pripustiť jej objektívnosť.

Po zverejnení informácií o kauze sa objavilo niekoľko reportáží, ktoré nadväzovali na vyšetrovanie OTP a UNMIK z roku 2004, hoci ICTY už nemohol vo vyšetrovaní ďalej pokračovať. Detailnú reportáž spracovala napríklad srbská televízia B92, ktorá v srbskom mediálnom priestore figuruje medzi liberálnymi a nenacionalistickými médiami, a dá sa tak v jej prípade hovoriť o aspoň relatívnej nezaujatosti. Novinársky tím B92 navštívil inkriminovaný dom neďaleko Burrelu a pri rozhovore s jeho vlastníkom sa objavili kontroverzie veľmi podobné tým, s ktorými sa stretli oficiálni vyšetovatelia štyri roky predtým (B92 2009c). Opäť sa napríklad vynorila otázka pôvodnej farby domu, kde majiteľ tentoraz tvrdil, že žltý bol na dome iba spodný pás vo výške približne jedného metra, ktorý bol navyše na žltu namaľovaný až v roku 2001, keď sa mala v dome konať svadba. Jeden z vyšetrovateľov UNMIK pritom tvrdí, že disponuje fotografiou z roku 1999, na ktorej je celá budova namaľovaná žltou farbou (Flottau 2008). V reportáži B92 sa objavuje i rozhovor s albánskym žalobcom Arbenom Duljom, ktorý sa taktiež zúčastnil vyšetrovania v roku 2004. Dulja vo svojom vyjadrení tvrdí, že skupina vyšetrovateľov síce našla niektoré dôkazy, ale odmieta, že by medzi nimi boli i použité injekčné striekačky – v Baraybarovej správe sa však ich prítomnosť explicitne uvádza a pripustil to i samotný majiteľ domu. Ohľadom účelu striekačiek, stôp krvi v dome a pod. sa objavili ďalšie inkonzistencie.

V blízkosti domu sa nachádza niekoľko neoznačených hrobov – albánsky investigatívny novinár Ben Andoni, ktorý na reportáži B92 spolupracoval, dostal pri otázkach, kto je v daných hroboch pochovaný, obvykle odpoveď typu „otec, starý otec“ atď., avšak lokálni obyvatelia mu neboli schopní ukázať konkrétny hrob, kde mali daní príbuzní odpočívať; odpoveď sa končila vyjadrením „tu niekde“ (B92 2009c). Samotní členovia vyšetrovacej skupiny mali vo februári 2004 úmysel bližšie preskúmať tie hroby, ktoré sa im javili ako podozrivé, zabránili im v tom však obyvatelia tamojšej dediny, ktorí odmietli bez povolenia hroby sprístupniť; akýkoľvek zásah vnímali ako urážajúci dôstojnosť tam údajne pochovaných príbuzných. Ďalšie pokusy už neboli podniknuté. Podobne tak sa vyšetrovací tím zamerl na podozrivú podlahu v miestnosti domu, kde boli vykonávané i testy na prítomnosť krvi – hladká čierna vybetónovaná podlaha zreteľne kontrastovala so všetkými ostatnými podlahami v dome. V podlahe sa nachádzalo množstvo puklín a do dnešného dňa v podstate nikto nevie, čo sa pod touto podlahou nachádza. Akonáhle však majiteľ domu požadoval finančnú kompenzáciu za zásahy do podlahy, vyšetovatelia sa rozhodli ďalej jej prípadný obsah neskúmať (Flottau 2008). Dá sa tak súhlasiť so záverom vyšetrovateľov, že na mieste nebolo nájdené dostatočné množstvo dôkazov, avšak zároveň treba dodať i to, že v celej kauze figuruje množstvo nekonzistentných svedeckých výpovedí a nezodpovedaných otázok (pôvod stôp krvi, účel nájdených medicínskych predmetov, obsah hrobov na pozemku a pod.).

Netreba pritom zabúdať na fakt, že sa jedná o dva typy ilegálnych aktivít, ktoré je potrebné vyšetrovať do istej miery separátne – po prvé ide o únos a nelegálny prevoz cez kosovsko-albánsku hranicu a po druhé o obchod s ľudskými orgánmi. Ako konštatuje už zmieny Fred Abrahams, existuje pomerne veľký objem indícií naznačujúcich, že k únosom osôb prevažne srbskej národnosti, ktoré sú dodnes nezvestné, naozaj dochádzalo, a ak by aj samotný obchod s orgánmi preukázaný nebol, únos týchto osôb je dostatočne závažným zločinom, aby sa ním medzinárodné inštitúcie seriózne zaoberali (B92 2009c). Namiesto toho sa pomerne často naznačuje, že odoberanie orgánov zajatým osobám je mimoriadne náročné dokázať³ – a s pribúdajúcim časom to bude čoraz ťažšie, keďže ani

stopy na predpokladanom mieste činu, ani podozrivé hroby v blízkosti neboli doteraz dostatočne zabezpečené (Flottau 2008).

Na jar 2008 bolo opätovne zahájené i ďalšie oficiálne vyšetrovanie kauzy, tentoraz zo strany srbskej Prokuratúry pre vojnové zločiny. Toto vyšetrovanie vyplývalo z mandátu prokuratúry, podľa ktorej je „*prokuratúra založená s cieľom odhaľovania a stíhania páchatel'ov zločinov proti ľudskosti ... ako aj ťažkého porušovania medzinárodného humanitárneho práva na území bývalej Juhoslávie od 1. januára 1991*“ (Tužilaštvo za ratne zločine: 2005). Daný mandát tak nadväzoval na mandát ICTY, avšak na rozdiel od neho nebol časovo limitovaný do roku 2004. V tomto procese dochádzalo k citelným problémom pri spolupráci s albánskou stranou – albánske úrady opakovane odmietali vychádzať v ústrety srbským požiadavkám s odvolaním na nedostatok nových dôkazov; albánska generálna prokurátorka Ina Rama v tejto súvislosti uviedla, že celú kauzu už vyšetril UNMIK a obnovenie spolupráce so srbskou stranou je možné iba v prípade znovuo tvorenia celej kauzy zo strany ICTY (Lewandowski 2008). Pri vyšetrovaní kauzy je pritom spolupráca s albánskymi úradmi nevyhnutná, keďže sa údajné zločiny odohrávali na albánskom teritóriu. Táto spolupráca je však mimoriadne náročná, keďže albánski predstavitelia často z princípu odmietajú páchanie akýchkoľvek zločinov počas „národnooslobodzovacieho boja“. Napríklad už spomínaný albánsky prokurátor Dulja, ktorého príbuzní údajne bojovali v radoch UČK, sa v tejto súvislosti vyjadril: „*Žiadni Srbi tu [v blízkosti žltého domu] nie sú pochovaní. Ale ak naozaj previezli Srbov cez hranicu z Kosova a zabili ich, urobili dobrú vec*“ (Del Ponte – Sudetic 2009: 285).

UNMIK zrejme pod tlakom informácií, ktoré postupom času prenikli na verejnosť, oficiálne podporil opätovné vyšetrovanie daného prípadu a súhlasil so zapojením členov srbskej prokuratúry do svojho tímu (B92: 2008). V praxi však bola situácia iná, a to i potom, čo časť kompetencií v roku 2008 prevzal EULEX. Zodpovední predstavitelia EULEX sa niekoľkokrát vyjadrili v zmysle, že celá kauza je pravdepodobne umelo vykonštruovaná a dlhodobu prispieva k destabilizácii lokálnej bezpečnostnej situácie. Šéf úradu pre vojnové zločiny EULEX Matti Raatikainen v tejto súvislosti skonštatoval: „*Faktom je, že v tomto prípade neexistujú vôbec žiadne dôkazy... Žiadne telá. Žiadni svedkovia. Všetky tie správy a pozornosť médií nám vôbec neboli nápomocné. V podstate neboli nápomocné nikomu.*“ Ďalej dodal, že podľa neho tento škandál založený na nepodložených tvrdeniach odpútal pozornosť od dôležitej práce hľadania pozostatkov tých ľudí, ktorí boli po konflikte v Kosove stále nezvestní (Thorpe 2010). Tento postoj podľa názoru autora však skôr ilustruje pasivitu tak UNMIK, ako aj EULEX v tých prípadoch, keď bolo potrebné vyšetrovať podozrenia o údajných ilegálnych aktivitách niekdajších veliteľov UČK a neskorších vysokých predstaviteľov kosovskej politickej scény. Raatikainen má síce pravdu, pokiaľ tvrdí, že dôkazy a svedkovia neexistujú, avšak zároveň si treba položiť otázku, prečo takáto situácia nastala. Dôkazy neexistovali, pretože boli v roku 2004 zničené kontroverzným rozhodnutím ICTY. Svedkovia neexistovali, pretože ich výpovede a spolupráca s novinármi na čele s Michaelom Montgomerym v konečnom dôsledku nikam nevedli a jediným reálnym dôsledkom bolo ohrozenie na živote týchto svedkov aj ich rodinných príslušníkov. Zdá sa, že ak by sa celému prípadu médiá vôbec nevenovali, nedošlo by zrejme k žiadnemu obnoveniu vyšetrovania. Z hľadiska zachovania vnútro politickej stability a regionálnej bezpečnosti by tento prístup mohol byť pre relevantné medzinárodné inštitúcie obhájiteľný, avšak zároveň je v priamom rozpore so samotným zakladacím dokumentom EULEX. Úlohou EULEX je monitorovanie, mentorovanie a poskytovanie odporúčaní kosovským inštitúciám vo všetkých oblastiach súvisiacich s vládou práva a zároveň vyšetrovanie, súdne stíhanie a vynucovanie sankcií v konkrétnych kategóriách závažných zločinov (Muharremi 2010). Konkrétnejšie, podľa čl. 3 písm. d), má EULEX pre naplnenie cieľov misie zaručiť, že všetky prípady vojnových zločinov, terorizmu, organizovaného zločinu, korupcie, etnicky motivovaných zločinov, ekonomickej kriminality a iných vážnych zločinov budú riadne vyšetrené, budú v nich vznesené

obvinenia, vynesené rozsudky a tieto budú následne v praxi aplikované (Council of the EU 2008). Autor sa domnieva, že konanie EULEX, ktoré legitimizovalo sporný prístup ICTY a UNMIK z roku 2004, nebolo v súlade s jeho štatútom.

SPRÁVA DICKA MARTYHO

Pravdepodobne najpodstatnejšou aktivitou v rámci vyšetrovania od roku 2008 bolo vymenovanie švajčiarskeho senátora Dicka Martyho Komisiou právnych záležitostí a ľudských práv Rady Európy vyšetrovateľom v predmetnej kauze – Marty bol poverený vypracovaním správy, ktorá, hoci právne nezáväzná, mala byť následne využitá na legitimizáciu tlaku na tie inštitúcie, ktoré už mohli priamo vypracúvať konkrétne obvinenia. Dôvodom, prečo sa Rada Európy v kauze angažovala, bolo „*extrémne znepokojenie, že odhalenia bývalej žalobkyne ICTY, ktorá uviedla, že počas konfliktu v Kosove boli spáchané závažné zločiny vrátane obchodu s ľudskými orgánmi, zostávali stále nepotrestané a nestali sa predmetom žiadneho seriózneho vyšetrovania... Parlamentné zhromaždenie dôrazne pripomína potrebu absolútne nekompromisného boja proti nedotknuteľnosti páchatelov závažných porušení ľudských práv*“ (Marty 2010: odst. 1, 14). Rada Európy z titulu svojho mandátu nemôže vydávať akékoľvek záväzné nariadenia, táto iniciatíva tak mala čisto odporúčací charakter vyplývajúci z agendy ochrany ľudských práv. K vymenovaniu Martyho za vyšetrovateľa došlo na základe návrhu rezolúcie č. 11574 (Parliamentary Assembly 2008).

Martyho vyšetrovací tím sa však stretával s podobnými problémami ako vyšetrovatelia UNMIK a ICTY päť rokov predtým – v auguste 2009 obyvatelia dedinky Rripe pri Burreli, kde sa údajné zločiny mali odohrávať, zablokovali na dve hodiny prístupovú cestu, a zabránili tak Martyho tímu v prístupe; vyšetrovatelia sa museli následne vrátiť do Tirany (B92: 2009b). Albánski predstavitelia odmietali s Martym spolupracovať – napríklad albánsky minister spravodlivosti Enkeled Alibeaj sa vyjadril, že „*žiadan cudzí občan ... iba albánska prokuratúra má právo zaoberať sa vyšetrovaním na albánskom území*“, a ďalej dodal, že odmieta vychádzať v ústrety požiadavkám srbského ministerstva spravodlivosti, „*pretože sa jedná o nepravdivé predpoklady, pre ktoré nejestvuje žiadan dôkaz*“ (B92: 2009a).

V decembri 2010 bola Parlamentnému zhromaždeniu Rady Európy na základe vykonaného vyšetrovania predložená predbežná Martyho správa (Marty 2010); o mesiac neskôr bola na jej základe schválená rezolúcia č. 1782 (Parliamentary Assembly 2011b).⁴ Viacero pozmeňovacích návrhov albánskych poslancov bolo zamietnutých. Martyho správa je plná závažných podozrení, vrátane tých, že Hashim Thaçi bol hlavou organizovanej zločineckej skupiny, ktorej predmetom činnosti bolo pašovanie zbraní, drog a ľudských orgánov. Ďalej sa v správe nachádzajú údaje o koncentračných táboroch UÇK v severnom Albánsku, pričom hlavnú zodpovednosť za ich udržiavanie a činnosť v nich vykonávanú mala opäť niesť Thaçiho Drenická skupina. Tie uväznené osoby, ktoré boli vo vyhovujúcom zdravotnom stave, neboli personálom táborov zneužívané, ale boli údajne premiestnené na kliniku nachádzajúcu sa v blízkosti mesta Fushë-Krujë, kde im boli odoberané orgány za účelom ďalšieho obchodu s nimi. Jedna podkapitola správy je venovaná i inkriminovanému domu neďaleko Burrelu, kde sa uvádza, že minimálne traja svedkovia boli v dome fyzicky prítomní počas vykonávania kriminálnych aktivít príslušníkmi UÇK.

Dá sa tak údajne preukázať, že tento dom bol pod priamou kontrolou UÇK a zároveň patril do siete zariadení využívaných na ilegálnu činnosť v priestore severného Albánska. Od júla 1999 do polovice roku 2000 mali byť na miesto privezené viaceré skupinky zadržaných osôb z Kosova vrátane veľkého počtu žien a detí, ktoré boli údajne následne sexuálne zneužívané tak príslušníkmi UÇK, ako aj mužskými obyvateľmi dediny Rripe. Podľa svedectiev bývalých členov UÇK, ako aj iných osôb osobne prítomných počas pochovania mŕtvol zadržaných, dochádzalo na mieste i k vraždeniu etnických Srbov privezených z Kosova. Spolupráca tamojšieho obyvateľstva pri utajovaní ilegálnych činností

mala byť zabezpečovaná hrozbami aj podplácaním a voľným prístupom k alkoholu, drogám a prostitútkam. Detailne popísané sú v správe taktiež praktiky údajne vykonávané v ďalších zariadeniach podobných domu v Rripe. V týchto častiach správa upresňuje a rozširuje informácie z vyšetrovacích úkonov vykonaných v roku 2004, avšak zároveň nadväzuje na už spomínaný tajný dokument CKX-103, keď implikuje zapojenie lídrov UČK a kosovskej politickej scény do ilegálnych aktivít.

Po zverejnení správy a prijatí rezolúcie č. 1782 sa Marty do istej miery zmierlivo vyjadril, že v správe sa nikde konkrétne nekonštatuje, že by bol kosovský premiér Thači priamo zapletený do ilegálnych aktivít. Ďalej dodal, že „jeho blízki spolupracovníci sú zapojení... Je ťažké uveriť, že by o tom Thači nikdy nebol počul“ (Collaku 2011). Kosovskí predstavitelia správu *en bloc* odmietli ako nedôveryhodnú a vykonštruovanú s cieľom zdiskreditovať kosovskú nezávislosť. Premiér Thači tvrdenia obsiahnuté v správe odmietol a prehlásil, že proti Martymu podá žalobu. Jeho politickí oponenti sa s ním zhodli; napríklad Burim Ramadani z opozičnej Aliancie pre budúcnosť Kosova skonštatoval, že „Albánci v Kosove bojovali za slobodu, a nie pre zisk z kriminálnej činnosti“; niekdajší premiér Čeku k tomu dodal, že „... obvinenie voči UČK vychádza z Belehradu ... je to iba pokus očierňiť naše víťazstvo“ (Tanner – Bytci 2010). Každopádne je správa v istých tvrdeniach pomerne nediplomatická a dosť jednoznačne implikuje, že obchod s orgánmi bol organizovaný členmi UČK a že sa jednalo o širšiu sieť organizovaných kriminálnych aktivít vrátane vrážd a obchodu s drogami. Thačiho rola v tejto kriminálnej sieti je prirovnávaná k úlohe mafiánskeho bossa: „Zistili sme, že Drenická skupina mala za svojho šéfa ... známeho politického predstaviteľa a pravdepodobne medzinárodne najuznávanejšiu osobnosť UČK, Hashima Thačiho... Na jednej strane Thači nepochybne vďačí za svoj osobný vzostup zaisteniu politickej a diplomatickej podpory od Spojených štátov a západných mocností ako preferovaný domáci partner v ich zahraničnopolitickom projekte v Kosove. Táto forma politickej podpory vzbudila v Thačim ... pocit nedotknuteľnosti... Na strane druhej ... Thačiho Drenická skupina si vybudovala významné mocenské postavenie v organizovaných kriminálnych aktivitách, ktoré v danom čase v Kosove aj v Albánsku prevládali. Thači tak operoval s podporou a spoluúčasťou nielen albánskych vládnych štruktúr ... ale tiež albánskych tajných služieb a hrozivej albánskej mafie... Niekoľko ďalších známych členovia Thačiho Drenickej skupiny boli označení ako významní spolupracovníci pri rôznych kriminálnych aktivitách. Jedná sa o Xhavita Halitiho,⁵ Kadriho Veseliho, Azema Sylu a Fatmira Limaja. Všetci títo muži boli opakovane vyšetrovaní v poslednej dekáde ako podozriví zo spáchania vojnových zločinov ..., avšak do dnešného dňa sa všetci vyhli výkonu spravodlivosti... Thači a títo ďalší členovia Drenickej skupiny sú konzistentne označovaní ako kľúčoví hráči v správach tajných služieb týkajúcich sa kosovských organizovaných zločineckých štruktúr... Obzvlášť ohromujúce je, že celé medzinárodné spoločenstvo v Kosove – od vlád USA a ostatných západných mocností po justičné orgány zakladané EÚ – nepochybne disponuje tou istou zdrvivou dokumentáciou plného rozsahu zločinov Drenickej skupiny, ale nikto nie je pripravený v tejto situácii reagovať a zobrať páchatelov na zodpovednosť“ (Marty 2010). Posledné citované tvrdenie Martyho správy podporili i informácie obsiahnuté v ďalších tajných dokumentoch, ktoré na verejnosť prenikli v januári 2011 – tentokrát sa jednalo o dokumenty NATO pôvodne z roku 2004, ktoré taktiež pomenúvajú Thačiho ako „veľkú rybu“ organizovaného zločinu. Existencia týchto dokumentov potvrdzuje, že viaceré vlády členských krajín NATO podporujúce nezávislosť Kosova disponovali rozsiahlymi vedomosťami o údajných kriminálnych aktivitách členov kosovskej vlády (Lewis 2011).

V marci 2011 Marty svoju správu predniesol zahraničnému výboru Európskeho parlamentu, avšak reakcia bola pomerne rozpačitá. Podľa relatívne veľkého počtu prítomných poslancov Marty zlyhal ohľadom poskytnutia konkrétnych dôkazov a zároveň nedokázal konštruktívne reagovať na kritiku vznesenú voči jeho správe. Novinári neboli na danej besede prítomní, avšak reakcie niektorých poslancov sa zdajú byť až príliš jednostranné.

Například německý poslanec Posselt správu označil za neserióznou a ďalej dodal, že „*chce počut' seriózne fakty, a nie polemiku, pričom všetko, čo sme počuli, boli iba polemika a nepodložené tvrdenia*“. Ďalšia nemecká poslankyňa, Doris Packová, sa vyjadrila: „*Najmenej 90 % poslancov, ktorí Martymu kládli otázky, bolo ohľadom jeho správy veľmi kritických. Ku koncu nás obvinil zo zaujatosti, pretože poznáme ľudí z kosovskej vlády... Samozrejme, že ich poznám. Pracovala som v regióne 24 rokov.*“ Okrem toho poslankyni prekážalo, že neboli priamo uvedené mená svedkov, ktorí Martymu poskytovali informácie (Pope 2011). K Martyho správe sa kriticky vyjadril taktiež niekdajší prokurátor ICTY Geoffrey Nice, ktorý k danej tematike publikoval článok polemizujúci s Martyho argumentáciou (Nice 2011). Nice si kladie otázku, nakoľko dôveryhodné sú tvrdenia o poprávach srbských zajatcov a obchode s ich orgánmi po ukončení kosovského konfliktu. Uvádza, že podľa jeho vedomostí neboli identifikované žiadne obeť, a že sa tak môže jednáť o cieľnú mediálnu kampaň so snahou diskreditovať uznanie Kosova ako nezávislého štátu. Ďalej kritizuje zdroj uvádzaný v srbskej tlači ako „svedok K144“, ktorý mal byť chráneným svedkom ICTY, avšak posledným chráneným svedkom je v skutočnosti číslo K116 – podľa Nicea sa tak jedná o neexistujúceho svedka. V druhej polovici článku Nice kritizuje fakt, že v Martyho správe sa objavujú mimoriadne seriózne obvinenia kosovského premiéra Thačiho, ktoré do istej miery nadväzujú na tvrdenia obsiahnuté v knihe Carly Del Ponte, avšak napriek tomu zostalo iba pri tvrdeniach a ICTY nikdy voči Thačimu nevzniesol konkrétne obvinenie, dokonca nebol ani predvolaný ako svedok. Skúsme sa teda zamyslieť nad relevantnosťou kritiky Martyho správy zo strany tak poslancov Európskeho parlamentu, ako aj Geoffreyho Nicea.

Na jednej strane je pravda, že Marty nikdy nebol podporovateľom kosovskej nezávislosti a množstvo kosovských a albánskych predstaviteľov ho obviňuje z prosrbskej a anti-albánskej zaujatosti; Marty kritizoval i uznanie nezávislosti Kosova zo strany Švajčiarska z dôvodu údajnej nelegitímnosti celého procesu (Balkan Insight 2010). Niektoré pasáže v jeho správe sa dajú vskutku označiť za ďalekosiahle obvinenia vychádzajúce z nepriamych dôkazov, ktoré môžu byť zároveň vnímané ako účelové diskreditácie politických predstaviteľov nezávislého Kosova. Kritika, ktorá tejto správe bola adresovaná a v predchádzajúcom odseku stručne načrtnutá, nie je však podľa názoru autora vždy legitímna. Keď sa nemecká poslankyňa Packová, ktorá v roku 2002 obdržala albánske štátne vyznamenanie, skutočne venuje balkánskemu regiónu 24 rokov, nemala by byť natoľko nekritická voči problémom, ktoré v Kosove súvisia s vynútenosťou práva.⁶ Obvinenie Martyho, že vo svojej správe priamo nepomenúva svoje zdroje, vyznieva v kontexte súdnych procesov s lídrami UÇK pred ICTY aj v Kosove samotnom mimoriadne neprofesionálne – ochrana svedkov zo strany medzinárodných inštitúcií totiž opakovane zlyhávala a viedla k ich priamemu ohrozeniu na živote. Celkovo sa rozhodne nedá skonštatovať, že by celá správa bola založená na nepodložených tvrdeniach, ako sa vyjadril Posselt – naopak, dokument obsahuje veľké množstvo dôkazového materiálu a odvoláva sa taktiež na informácie a dôkazy zaistené počas vyšetrovania v roku 2004. Dokonca samotné Ministerstvo zahraničných vecí Švajčiarska vydalo komuniké, v ktorom sa konštatuje, že Martyho správa obsahuje „závažné obvinenia na základe nespočetných svedeckých výpovedí a dôkazov“ (EUBusiness 2010).

Tvrdenie Geoffreyho Nicea, že žiadne obeť neboli doposiaľ identifikované, nie je pravdivé – utajený dokument CKX-103 z roku 2003 obsahuje na svojej piatej strane zoznam desiatich obetí, ktoré mali byť prevezené do Albánska (UNMIK 2003). Aj keď sa jedná iba o malý podiel z celkového odhadovaného počtu 100–300 obetí, aj v prípade týchto desiatich osôb ide o podozrenie zo spáchania obzvlášť závažného trestného činu, ktoré by malo byť zodpovedne vyšetrené. Priame pomenovanie svedka K144 sa v Martyho správe (ani v knihe Carly Del Ponte, ako sám Nice vo svojom článku pripúšťa) nikde nevyškytuje, kritika je tak v tomto prípade namierená skôr proti srbským médiám, ktorých zaujatosť je v prípade Kosova naozaj prítomná. Nie je však namieste venovať v článku

priestor tvrdeniam prevzatým zo srbských novín *Press* a *Večernje Novosti* a vzápätí ich zlučovať s Martyho argumentáciou. Nečinnosť ICTY voči Thaçimu sa javí v kontexte množstva postupne sa vynárajúcich dôkazov obsiahnutých vo viacerých utajených správach skôr ako zlyhanie samotného tribunálu, a nemalo by byť argumentom pre spochybňovanie obvinení nachádzajúcich sa v Martyho správe. Koniec koncov, ako pripúšťa samotný Marty, „*nič, čo sa v správe píše, nie je obzvlášť nové*“ (Collaku 2011) a jedná sa do veľkej miery o súhrnné spracovanie množstva dôkazov, tvrdení a investigatívnej práce s celou kauzou pašovania orgánov, ktoré sa postupne objavovali v podstate už od roku 2000.

VIŠETROVACÍ TÍM EULEX A NOVÉ ÚDAJNÉ DÔKAZY

EULEX sa k Martyho správe postavil pomerne seriózne – predstavitelia misie vyhlásili, že sa tvrdeniami v nej obsahnutými budú seriózne zaoberať a budú v danej kauze spolupracovať s albánskymi úradmi (Balkan Insight 2011). Niekdajší šéf UNMIK Lamberto Zannier sa vyjadril, že EULEX disponuje všetkými materiálmi ICTY aj UNMIK, ktoré sa týkajú vojnových zločinov spáchaných na území Kosova vrátane záznamov svedeckých výpovedí (B92 2011a). Z oficiálneho vyjadrenia EULEX po prijatí rezolúcie č. 1782: „*EULEX má kapacity, skúsenosti, umiestnenie a jurisdikciu, aby zvládol nasledujúce právne kroky. Sme pripravení, ochotní a schopní prevziať túto zodpovednosť. Ako iniciatívny technický krok zahájili žalobcovia EULEX úvodné vyšetrovanie... Chápeme obavy ohľadom ochrany svedkov v regióne, ale zároveň máme plnú dôveru v náš vlastný úrad pre ochranu svedkov...*“ (EULEX 2011). V auguste 2011 EULEX zahájil nové špeciálne vyšetrovanie tejto kauzy. O tri mesiace nato bol hlavným vyšetrovateľom vymenovaný Američan John Clint Williamson, ktorý v minulosti pôsobil aj v rámci prokuratúry ICTY a má za sebou niekoľkoročnú prax v pátracích misiách na Balkáne. V máji 2012 Albánsko súhlasilo s vykonávaním operácií súvisiacich s vyšetrovaním na svojom území, čo je dozaista pokrokom (United Nations 2012). Je mimoriadne ťažké odhadnúť, nakoľko bude táto iniciatíva EULEX úspešná a ako sa vysporiada s možnými prekážkami v podobe nutnosti spolupráce s albánskymi úradmi, náročnej komunikácie so svedkami a časového odstupe od predmetných udalostí. Je možné, že v prípade nakoniec žiadne obvinenia vznesené nebudú, avšak rozhodnutie o prípadnom vznesení obvinení, či definitívnom ukončení vyšetrovania, by malo byť založené na vyšetrovaní, ktoré je v súlade s mandátom EULEX a zároveň nie je brzdené politickými tlakmi. Williamson v jednom zo svojich prvých vyjadrení explicitne zdôraznil už spomenutú nutnosť rozlišovať medzi údajným pašovaním orgánov a samotnými únosmi: „*... okrem údajného obchodu s orgánmi, ktorý je často zdôrazňovaný médiami, vyšetrovací tím taktiež skúma možné prípady únosov, zadržívaní, zneužívaní a vražd počas predmetného obdobia, ako aj akékoľvek iné zločiny súvisiace s tvrdeniami v správe... Dicka Martyho*“ (EULEX 2012).

V septembri 2012 sa v Srbsku celá kauza zdanlivo opäť pohla vpred. Srbská prokuratúra pre vojnové zločiny údajne našla svedka – kosovského Albánca –, ktorý mal priamo participovať na odoberaní orgánov srbským zajatcom, a zároveň bol ochotný o svojom zapojení prehovoriť. Jeho výpoveď sa objavila i na srbskej verejnoprávnej televízii a následne sa stala predmetom širokej verejnej debaty, pričom je pochopiteľné, že pre veľkú časť srbskej verejnosti znamenalo toto svedectvo definitívne potvrdenie existencie danej kauzy. V televíznom programe bol detailne popísaný celý proces počnúc od výcviku účastníkov, cez samotnú operáciu v improvizovaných nemocničných inštitúciách, až po transport orgánov na tiranské letisko a ich distribúcia na čierny trh. Hostujúcim účastníkom relácie bol Bruno Vekarić, ktorý potvrdil, že svedok je bývalým príslušníkom UČK a bol vycvičený v špeciálnom tábore na albánskom území: „*Tréning sa vykonával v severnom Albánsku a bol zameraný na rôzne aktivity, mimo iné i na lekárske zásahy. Tam mu [svedkovi] povedali, že výcvik sa vykonáva pre prípad, že niekto z veliteľov UČK na fronte utrpí zranenia, a on potrebuje vedieť, ako v danom prípade transplantovať ľudský*

orgán. Neinformovali ho, že ide o kriminálny čin odoberania orgánov“ (TANJUG 2012). Svedok v relácii následne popísal, ako sa absolvovaný výcvik pretavil do reality, keď dostal za úlohu odobrať srdce srbskému vojnovému zajatcovi, čo pod tlakom i údajne vykonal. Podľa výpovede bolo srdce následne vložené do pripravenej nádoby a prevezené na letisko Rinas, kde ich očakávala delegácia albánskej armády. Tu bola nádoba so srdcom naložená do malého súkromného lietadla s tureckými insígniami. Keďže sa pochopteľne jedná o veľmi kontroverzný príbeh, Vekarić k nemu ďalej dodal: „Neželáme si, aby sme nás či iných zavádzali prehláseniami, ktorým nemôžeme dôverovať. Toto je iba jedno percento z toho, o čom [nám svedok] hovoril... Preverovali sme ho 16 mesiacov všetkými možnými spôsobmi, a všetky medzinárodné inštitúcie aj prokuratúry budú mať možnosť hovoriť s ním a presvedčiť sa o jeho vierohodnosti“ (Tamtiež).

Výpoveď tohto svedka je v celom prípade najnovšou udalosťou, ktorá sa už stretla i s množstvom odmietavých reakcií. Srbská aktivistka Nataša Kandić sa v danej súvislosti vyjadrila, že zverejnenie výpovede chráneného svedka je neprijateľné a že neverí autentickejšej nahrávke. Ďalej dodala: „Prokuratúra znepokojuje verejnosť i rodiny nezvestných tým, že zverejní takúto nahrávku. Ak je prokuratúra serióznou inštitúciou, mala by spolupracovať s tímom EÚ, ktorý vedie Clint Williamson, aby sa identifikovali lekári, ktorí boli na čele akcie odoberania a predávania orgánov. Takto boli lekári celou výpoveďou upozornení a majú čas, aby sa pripravili a ukryli. Myslím, že tento príbeh zverejnila Prokuratúra pre vojnové zločiny z politických dôvodov... príbeh je nepresvedčivý a prináša verejnosti nepokoj“ (Vesti Online 2012a). Kandić spochybnila fakt, že tak cenný svedok by sa cítil najbezpečnejšie práve v rukách jednotky pre ochranu svedkov, ktorá sa obecné v Srbsku považuje za neprofesionálnu a z programu ktorej už v minulosti vystúpila najmenej trojica chránených svedkov. Okrem toho je podľa nej nepravdepodobné, že by UČK pre podobne delikátne činnosti angažovala obyčajných vojakov. Na margo týchto spochybnení sa vyjadril prokurátor Vladimír Vukčević, ktorý zverejnenie svedeckej výpovede dal do súvislosti s elimináciou prípadnej obštrukcie: „Mám strach z marenia celého prípadu. Máme tu už zlé skúsenosti – utulovanie jednej správy UNMIK z roku 2005, a neskôr i relativizáciu správy Dicka Martyho“ (Kurir 2012). Svedok je podľa Vukčevića vo výnimočnom nebezpečenstve, malo dôjsť k pokusom o jeho likvidáciu, a on sa tak rozhodol, že ako chránený svedok bude vypovedať pred verejnosťou.

Ku kritike zverejnenia výpovede sa pridali i spravodajca Európskeho parlamentu pre Srbsko, Slovinec Jelko Kacin, ktorý sa u Srbov teší značnej neobľúbenosti kvôli svojim častým údajne protisrbským prehláseniam: „Nechcem, aby si niekto myslel, že danej kauze neprípisujeme dostatok pozornosti. Zaoberáme sa ňou seriózne. Zároveň však dúfam, že Vukčević i Vekarić sú si vedomí dôsledkov svojho rozhodnutia, a to nielen ohľadom emocionálneho dopadu na tých, ktorí stále hľadajú svojich blízkych, ale i vzhľadom na srbskú kredibilitu“ (Lučić 2012). Belehradský právnik Nikola Lazić k tomu doplnil, že prokuratúra porušila srbské zákony, keďže umožnila chránenému svedkovi počas fázy vyšetrovania vyjadriť sa verejne k predmetným otázkam. Problematická je i skutočnosť, že všetci podozriví sa nachádzajú na území Kosova, s ktorým Srbsko nemá uzavretú žiadnu zmluvu o vydávaní osôb; Belehrad má tak zviazané ruky a musí sa nevyhnutne spoliehať na iniciatívu medzinárodného spoločenstva. Srbské orgány však majú evidentne záujem posunúť celú kauzu ďalej a presvedčiť kompetentné medzinárodné inštitúcie, aby sa svedeckou výpoveďou zaoberali. Srbský prezident Tomislav Nikolić sa tak na pôde Valného zhromaždenia OSN vyslovil za to, aby sa medzinárodné spoločenstvo angažovalo vo všetkých obvineniach smerujúcich k ilegálnemu obchodu s orgánmi na území Kosova (Lučić 2012). Informovaný bol i šéf vyšetrovacieho tímu EÚ Williamson, avšak jeho úrad odmietol k celej kauze vydať prehlásenie z dôvodu prebiehajúceho vyšetrovania a možného ohrozenia svedkov. Williamson však podľa vlastných slov verí, že celý prípad bude nakoniec posunutý medzinárodnému tribunálu: „Sme súčasťou súdneho systému EULEX, čiže do úvahy prichádza zorganizovanie procesu

v Kosove s účasťou zahraničných sudcov. Špeciálny tribunál by sa mohol založiť čisto pre tento účel“ (Ristić 2012).

* * *

Kauza údajného obchodu s orgánmi srbských zajatcov v Kosove patrí medzi najzávažnejšie, aké sa v regióne po roku 1999 objavili. Hoci ju v rokoch 2003–2004 vyšetrovali rôzne inštitúcie medzinárodného spoločenstva, a hoci na túto aktivitu nadviazal od roku 2008 Dick Marty, doposiaľ sa nepodarilo spoľahlivo preukázať ani samotnú existenciu daných ilegálnych aktivít, ani prepojenie na vysokopostavených kosovských politikov a niekdajších generálov UÇK. Napriek tomu za vyšetrovaním kauzy stojí veľké množstvo kontroverzií, ktoré sa postupne, obzvlášť v dôsledku cieľavedomej novinárskej investigatívy, dostávajú na verejnosť. Objavilo sa niekoľko utajených správ z prostredia NATO a ICTY, ktoré konštatovali vedomosti o existencii danej kauzy a naznačovali prepojenie medzi UÇK a organizovaným zločinom. Zároveň spoločný tím ICTY a UNMIK uskutočnil vyšetrovanie, ktorého závery boli taktiež utajené a na konci ktorého bolo prijaté kontroverzné rozhodnutie o ukončení vyšetrovacieho procesu a o zničení nájdených dôkazov. Všetky tieto správy a aktivity sú v práci súhrnne analyzované. Na ich základe sa dá skonštatovať, že fakty a dôkazový materiál, ktoré sú prítomné tak v utajovaných správach, ako aj v materiáloch ICTY, neboli pre relevantné inštitúcie dostatočné, aby sa vo vyšetrovaní ďalej pokračovalo. ICTY dodnes nezverejnil, kto stál za prijatím kontroverzného rozhodnutia o zničení dôkazov získaných počas vyšetrovania v severnom Albánsku.

Po zverejnení časti týchto informácií v knihe Carly Del Ponte a vypracovaní Martyho správy sa vyšetrovanie opätovne obnovilo, tentoraz pod gesciou EULEX, pričom je zatiaľ predčasné hodnotiť, či vyšetrovací proces povedie k vyneseniu konkrétnych obvinení. Na prípade medzičasom pracovalo i množstvo srbských médií a zahraničných novinárov, ktorí na inkriminovaných miestach v severnom Albánsku zistili prevažne tie isté informácie, ktoré sa podarilo zhromaždiť už vyšetrovateľom ICTY v roku 2004. Možných scenárov pre budúcnosť je pritom niekoľko. EULEX môže prípad uzavrieť, čo bude zrejme definitívnym koncom celej kauzy, na strane druhej však zvýšený tlak verejnosti i médií pravdepodobne povedie k tomu, že uzavretie prípadu bude zverejnené a riadne zdôvodnené. Táto možnosť je pomerne pravdepodobná, keďže celý prípad je mimoriadne komplikovaný, poznačený politickým tlakom, časť dôkazového materiálu bola zničená a zároveň k inkriminovaným udalostiam malo dôjsť pred vyše desiatimi rokmi. Druhou možnosťou je vznesenie obvinení, ktoré sa môžu týkať tak radových príslušníkov UÇK, ako aj vysokopostavených osobností. Autor však možnosť, že by čelní kosovskí politici boli obvinení a súdení, nepovažuje za príliš reálnu, a to z viacerých dôvodov. Okrem politickej citlivosti daného postupu, ktorý by v Kosove zrejme viedol k bezpečnostným rizikám, a znamenal by tak istý rozpor v doteraz aplikovanej politike orientovanej predovšetkým na udržiavanie stability, je v takýchto prípadoch mimoriadne náročné dokázať vinu obvineného. Jedná sa o takzvanú *command responsibility*, keď obvinená osoba nevykonáva ilegálnu činnosť priamo, ale je za ňu zodpovedná vzhľadom na svoje postavenie. Podľa ICTY, pre ktoré podobné obvinenia predstavovali významnú časť všetkých prípadov, „sa stalo čoraz jasnejším, že môže byť náročné dokázať zodpovednosť nadriadeného (čiže dokazovanie, že obvinený disponoval efektívnou kontrolou nad svojimi podriadenými). Dokázať takzvanú *negative conduct*, čiže neschopnosť zabrániť či potrestať zločiny spáchané podriadenými, si taktiež na strane prokuratúry vyžaduje významné úsilie“ (ICTY 2009c: 13). Konkrétnym príkladom je prípad Vojislava Šešelja (ICTY nedatované b), ktorý je v Haagu už od roku 2003 a stále sa nedočkal vynesenia rozsudku.

Na základe konania zapojených inštitúcií medzinárodného spoločenstva autor na záver konštatuje, že obzvlášť ICTY a UNMIK nenaplnili dôsledne svoju úlohu vo vynuovení

práva, ktorá vyplýva z ich zakladajúcich dokumentov, respektíve interných predpisov. Konkrétne zlyhania boli v práci analyzované na príkladoch netransparentného narábania s dôkazovým materiálom, nedostatočne zdôvodneného rozhodnutia o ukončení vyšetrovania, utajovania faktov o danej kauze pred verejnosťou i po prijatí spomínaného rozhodnutia, či absentujúcej ochrany svedkov. Autor sa zároveň domnieva, že svojim konaním tieto inštitúcie prispievajú k vzniku rôznych podozrení z cielene aplikovanej benevolentnej politiky voči excesom kosovských Albáncov. Podľa tejto teórie boli zlyhania v kauze pašovania orgánov (ale aj v iných prípadoch) dôsledkom neochoty zapojených inštitúcií zaoberať sa kauzami, ktoré mali pre Kosovo ako novovzniknutú entitu vysoký destabilizačný potenciál. Túto teóriu nie je možné jednoznačne preukázať, avšak faktom je, že konkrétnych zlyhaní existuje významný počet (pasivita počas nepokojov v roku 2004, kauza Florim Ejupi, či zlá bilancia vyšetrovania etnicky motivovaných zločinov proti Srbom). Kauza pašovania orgánov je ďalšou z radu týchto kontroverzií, avšak medzinárodné spoločenstvo v podobe aktuálneho vyšetrovacieho tímu tu má stále možnosť postupovať v súlade so svojim mandátom, a čiastočne tak napomôcť procesu zmierovania v Kosove. Súčasný stav (nadviazanie spolupráce Williamsona s albánskymi orgánmi a deklarované úsilie dopracovať sa ku konkrétnym záverom) dáva nádej, že omyly z minulosti sa už nebudú opakovať.

¹ Jedná sa o článok 2 (hrubé porušenia Ženevskej konvencie z roku 1949), odst. b: mučenie a neľudské zaobchádzanie, vrátane biologických experimentov, ako aj o článok 5 (zločiny proti ľudskosti), odst. e: uväznenie, odst. f: mučenie, ako aj odst. i: iné neľudské zaobchádzanie (ICTY 2009a).

² Vo svojej publikácii sa hlavná žalobkyňa sťažuje na žalostnú úroveň spolupráce a presadzuje tvrdý postoj na medzinárodnej úrovni voči predmetným krajinám. Carla Del Ponte napríklad spomína list od niekdajšieho generálneho tajomníka OSN Annana, v ktorom ju žiadal o zmiernenie verejných vyhlásení v súvislosti s prevozom Slobodana Miloševića do Haagu a obecnými politickými kauzami súvisiacimi s prípadným zastavením ekonomickej pomoci FRJ. Annan píše, že „s ohľadom na veľmi páľčivú situáciu vo FRJ a delikátne postavenie pána Košunicu ... by ste mali zvážiť, či podobné vyhlásenia môžu byť produktívne, respektíve či povedú k dosiahnutiu nášho cieľa“. Del Ponte ďalej konštatuje, že tento list založila do svojho archívu a efektívne ho ignorovala, pretože sa jednalo o politické zasahovanie – a radšej by rezignovala, než by pripustila podobný typ zasahovania do jej práce (Del Ponte – Sudetic 2009: 105–106).

³ A to obzvlášť v dôsledku zničenia dôkazov zo „žltého domu“. Isté podozrenia však stále zostávajú. Ako konštatuje Michael Montgomery, „mäťica vec na celej kauze je nasledovná: ak sa jednalo iba o vraždy z pomsty, prečo bolo potrebné presúvať týchto ľudí cez hory do Albánska (mohlo sa to diať kvôli výkupnému, či kvôli potenciálnej výmene za Albáncov v Miloševićových väzniciach, avšak k ani jednému z týchto scenárov nedochádzalo)? Prečo ich jednoducho nezabiť rovno v Kosove, ako sa robilo často s inými? Čo bolo dokonca ešte mäťickejšie, boli príbehy o tom, ako muži majúci na starosti prevoz zajatcov mali prikázané nezneužívať ich. A, podľa týchto príbehov, zadržávaní boli po príchode na rôzne miesta v Albánsku preverovaní doktormi“ (Igrić 2009).

⁴ Za prijatie rezolúcie hlasovalo 169 poslancov, 8 bolo proti a 14 sa hlasovania zdržalo. Z ôsmich poslancov hlasujúcich proti boli štyria Turci, dvaja Albánci (čo nie je pochopiteľne žiadnym prevapením), jedna Gruzinka a britský poslanec Alan Meale. Zaujímavé je, že zo šiestich českých poslancov hlasovali iba dvaja za prijatie rezolúcie, štyria sa zdržali (Parliamentary Assembly 2011a).

⁵ Haliti je niekdajší veliteľ UČK zodpovedný za logistiku a neskorší poslanec za Ťačiho Demokratickú stranu Kosova (PDK), ktorý má údajne kontrolu i nad samotným Ťačim. Podľa predmetných dokumentov Haliti disponuje silnými väzbami na albánsku mafiu a tajné služby a zároveň bol postavou, ktorá organizovala peňažný fond pre povstalecké aktivity v Kosove koncom deväťdesiatych rokov. Haliti je údajne zapojený do pašovania drog, zbraní a obchodu so ženami a taktiež pôsobí ako politický a finančný poradca premiéra Ťačiho, v skutočnosti je však v ich vzájomnom vzťahu tou vplyvnejšou osobou (Lewis 2011).

⁶ Jedná sa o reálne problémy, na ktoré upozorňujú i analytici z krajín, ktoré nezávislosť Kosova v princípe podporujú. Napríklad správa ICG konštatuje nasledovné: „Súdny systém je slabý. Len málo páchatel'ov zločinov končí vo väzení. Súdne procedúry sú poznačené nedôverou, vystrašenými či neochotnými svedkami, a nekvalitnou prácou prokuratúry. Vo sfére občianskeho práva je pre občanov v podstate nemožné domôcť sa svojho práva na súde. Spory ohľadom majetku sú časté, a keďže nemôžu byť riadne rozriešené súdom, príležitostne sa stávajú násilnými“ (International Crisis Group 2010). Nemecký *Der Spiegel* vo svojom článku dodáva, že misia EULEX už stála vyše miliardu eur a nepriniesla úspech, že rozmery organizovaného zločinu i korupcie sú stále veľké, súdnictvo je neefektívne a pod politickým vplyvom a že Uroševac je sice najväčšie centrum obchodu s drogami na Balkáne, ale nikdy sa nepodarí zadržať väčšiu zásielku (*Spiegel* 2012).

Literatúra

- Ponte, Carla Del – Sudetic, Chuck (2009): *Madame Prosecutor: Confrontations with Humanity's Worst Criminals and the Culture of Impunity*. New York: Other Press.
- King, Iain – Mason, Whit (2006): *Peace at any Price: How the World Failed Kosovo*. New York: Cornell University Press.
- Kerr, Rachel (2004): *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: An Exercise in Law, Politics and Diplomacy*. New York: Oxford University Press.
- Muharremi, Robert (2010): The European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX) from the Perspective of Kosovo Constitutional Law. *Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Vol. 70, s. 366, <http://www.zaoerv.de/70_2010/70_2010_2_a_357_380.pdf>.
- Šešelji, Vojislav (2007): *Ili Karlin svedok ili smrt (Kako je haško tužilaštvo pretnjama iznudjivalo lažna svedočenja u procesu protiv dr. Vojislava Šešelja)*. Beograd: Srpska radikalna stranka.

Dokumenty

- B92 (2008): UNMIK to investigate “yellow house”. *B92*, 14. 11. 2008, <http://www.b92.net/eng/news/crimes-article.php?yyyy=2008&mm=11&dd=14&nav_id=55007>.
- B92 (2009a): Albania refuses “foreign investigations”. *B92*, 7. 8. 2009, <http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2009&mm=08&dd=07&nav_id=61006>.
- B92 (2009b): Albanian villagers block CoE team. *B92*, 11. 8. 2009, <http://xs4.b92.net/eng/news/crimes-article.php?yyyy=2009&mm=08&dd=11&nav_id=61096>.
- B92 (2009c): Reakcija: Tajna zute kuće 1.–13. 11. 2008. *B92*, 27. 3. 2009, <http://www.b92.net/video/video.php?nav_category=933&nav_id=352505>.
- B92 (2011a): AP: Witnesses on human organ trade. *B92*, 20. 2. 2011, <http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2011&mm=02&dd=20&nav_id=72830>.
- B92 (2011b): Documents on organ trade belong to UNMIK. *B92*, 20. 2. 2011, <http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2011&mm=02&dd=20&nav_id=72825>.
- B92 (2012): Del Ponte destroyed evidence, chief prosecutor claims. *B92*, 2. 2. 2012, <http://www.b92.net/eng/news/crimes-article.php?yyyy=2012&mm=02&dd=02&nav_id=78589>.
- Balkan Insight (2009): UNMIK Lied On Kosovo Organ Case – Serbia. *Balkan Insight*, 16. 1. 2009, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/unmik-lied-on-kosovo-organ-case-serbia>>.
- Balkan Insight (2010): Dick Marty, Controversial Investigator. *Balkan Insight*, 16. 12. 2010, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/dick-marty-controversial-investigator>>.
- Balkan Insight (2011): EULEX, Albania to Discuss Organ Trade Report. *Balkan Insight*, 17. 1. 2011, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/eulex-and-albania-prosecutor-to-discuss-marty-s-report>>.
- Collaku, Petrit (2011): Dick Marty Clarifies Organ Harvesting Allegations. *Balkan Insight*, 19. 1. 2011, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/marty-thaci-not-directly-involved-in-organ-harvesting>>.
- Council of the European Union (2008): COUNCIL JOINT ACTION 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX KOSOVO. Brussels: Council of the European Union, 4. 2. 2008, <http://www.eulex-kosovo.eu/en/info/docs/JointActionEULEX_EN.pdf>.
- EUBusiness (2010): Switzerland calls for probe into Kosovo trafficking claims. *EUBusiness*, 18. 12. 2010, <<http://www.eubusiness.com/news-eu/kosovo-serbia.7q6/>>.
- EULEX (2011): EULEX statement on Council of Europe report into human organ trafficking. Priština: EULEX, 28. 1. 2011, <<http://www.eulex-kosovo.eu/en/pressreleases/0119.php>>.
- EULEX (2012): Report of the European Union High Representative for Foreign Affairs and Security Policy to the Secretary-General on the activities of the European Union Rule of Law Mission in Kosovo. Priština: EULEX, <<http://www.eulex-kosovo.eu/docs/info/UN-Report-4-2011.pdf>>.
- Flottau, Renate (2008): Albania's House at the End of the World: Family Denies Organ Harvesting Allegations. *Spiegel*, 22. 9. 2008, <<http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,580422,00.html>>.
- Fond za humanitarno pravo (2011): Kosovska knjiga pamćenja. Beograd, <<http://www.kosovskaknjigapamcenja.org>>.
- Grange, Tom – Frydenlund, Hroar (nedatované): Report: Forensic Examination and Assessment in Albania. Kosovo: UNMIK.
- Hoare, Marko (2008): Victors' justice is the only kind. *Greater Surbiton*, 28. 12. 2008, <<http://greatersurbiton.wordpress.com/2008/12/28/victors-justice-is-the-only-kind/>>.
- ICTY (nedatované a): Investigations. Den Haag: ICTY, <<http://www.icty.org/sid/97>>.
- ICTY (nedatované b): Vojislav Šešelji (IT-03-67). Den Haag: ICTY, <http://icty.org/x/cases/seselj/cis/en/cis_seselj_en.pdf>.
- ICTY (2000): Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia. Den Haag: ICTY, 13. 6. 2000, <<http://www.icty.org/sid/10052>>.
- ICTY (2009a): Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Den Haag: ICTY, September 2009, <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>.

KONZULTACE: PAŠOVÁNÍ ORGÁNŮ V KOSOVU

- ICTY (2009b): ICTY Weekly Press Briefing – 13 May 2009. Den Haag: ICTY, 13. 5. 2009, <<http://www.icty.org/sid/10137/en>>.
- ICTY (2009c): ICTY Manual on Developed Practices. Den Haag: ICTY, <http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/ICTY_Manual_on_Developed_Practices.pdf>.
- Igrić, Gordana (2009): Interview: Unlocking the Dark Secrets of the KLA's Camps. *Balkan Insight*, 15. 4. 2009, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/interview-unlocking-the-dark-secrets-of-the-kla-s-camps>>.
- International Crisis Group (2010): The Rule of Law in Independent Kosovo. Brusel: International Crisis Group, Europe Report No. 204, 19. 5. 2010, <<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/204%20The%20rule%20of%20Law%20in%20Independent%20Kosovo.pdf>>.
- IWPR (1999): Carla Del Ponte's First Press Conference After 100 Days In Office. Den Haag: IWPR, TRI Issue 157, 24. 12. 1999, <<http://iwpr.net/report-news/carla-del-pontes-first-press-conference-after-100-days-office>>.
- Kurir (2012): Snimak svedoka koji opisuje vadenje organa na Kosovu. *Kurir*, 10. 9. 2012, <<http://www.kurir-info.rs/snimak-zasticenog-svedoka-koji-opisuje-vadenje-organa-clanak-404754>>.
- Lewandowski, Kiely (2008): Albania prosecutor refuses to investigate Serbian organ trafficking allegations. *Jurist*, 31. 10. 2008, <<http://jurist.org/paperchase/2008/10/albania-prosecutor-refuses-to.php>>.
- Lewis, Paul (2011): Report identifies Hashim Thaci as 'big fish' in organised crime. *Guardian*, 24. 1. 2011, <<http://www.guardian.co.uk/world/2011/jan/24/hashim-thaci-kosovo-organised-crime>>.
- Lučić, Danilo (2012): Kacin Criticises Decision to Air Kosovo Organ Testimony. *Balkan Insight*, 28. 9. 2012, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/kacin-criticises-decision-to-air-kosovo-organs-testimony>>.
- Marty, Dick (2010): Report: Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo. Strasbourg: Committee on Legal Affairs and Human Rights, Council of Europe, 12. 12. 2010, <<http://www.assembly.coe.int/CommitteeDocs/2010/ajdoc462010prov.pdf>>.
- Montgomery, Michael (2009): Horrors of KLA prison camps revealed. *BBC*, 10. 4. 2009, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7990984.stm>>.
- Nice, Geoffrey (2011): Who is K144? *London Review of Books*, Vol. 33, No. 3, s. 23–24, <<http://www.lrb.co.uk/v33/n03/geoffrey-nice/who-is-k144>>.
- Parliamentary Assembly / Assemblée parlementaire (2008): Inhumane treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo (Doc. 11574). Resolution. Strasbourg: Council of Europe, 15. 4. 2008, <<http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=11868&Language=E>>.
- Parliamentary Assembly / Assemblée parlementaire (2011a): Members participating in the vote on: Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo (Doc. 12462). Resolution. Strasbourg: Council of Europe, 25. 1. 2011, <http://assembly.coe.int/ASP/Votes/BDVotesParticipants_EN.asp?VoteID=33736&DocID=13281>.
- Parliamentary Assembly / Assemblée parlementaire (2011b): Resolution 1782 (2011). Investigation of allegations of inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo. Strasbourg: Council of Europe, 25. 1. 2011, <<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/ERES1782.htm>>.
- Pope, Conor (2011): Politician angers MEPs over Kosovo organ harvesting claim. *The Irish Times*, 11. 3. 2011, <<http://www.irishtimes.com/newspaper/world/2011/0311/1224291885150.html>>.
- Raxhimi, Altin – Montgomery, Michael – Karaj, Vladimir (2009): KLA Ran Torture Camps in Albania. *Balkan Insight*, 9. 4. 2009, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/kla-ran-torture-camps-in-albania>>.
- Ristić, Marija (2012): EU Investigators to Examine Kosovo Organ Testimony. *Balkan Insight*, 11. 9. 2012, <<http://www.balkaninsight.com/en/article/eu-will-examine-kosovo-organ-harvesting-eyewitness>>.
- Spiegel (2012): Kosovo: Im Griff der Kriminalität. *Spiegel*, 5. 11. 2012, <https://magazin.spiegel.de/reader/index_SP.html#j=2012&h=45&a=89470560>.
- TANJUG (2012): Zaštićeni svedok opisuje obuku i vadenje organa. *TANJUG*, 10. 9. 2012, <<http://www.tanjug.rs/novosti/58554/zasticeni-svedok-opisuje-obuku-i-vadjenje-organa.htm>>.
- Tanner, Adam – Bytyci, Fatos (2010): Kosovo says draft report on PM Thaci is baseless. *Reuters*, 14. 12. 2010, <<http://www.reuters.com/article/2010/12/14/us-kosovo-thaci-idUSTRE6BD50G20101214>>.
- Thorpe, Nick (2010): End of the road for Kosovo organ claims? *BBC*, 27. 5. 2010, <<http://www.bbc.co.uk/news/10166800>>.
- Tužilaštvo za ratne zločine (2005): Osnivanje. Tužilaštvo za ratne zločine, <http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/o_nama_lat.htm>.
- United Nations (1999): Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. United Nations Security Council, 12. 7. 1999, <<http://www.unmikonline.org/SGReports/S-1999-779.pdf>>.
- United Nations (2012): Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. United Nations Security Council, 3. 8. 2012, <<http://www.unmikonline.org/SGReports/S-2012-603.pdf>>.
- UNMIK (2003): Issues from the Chief Prosecutor's Visit Meeting with the Director. Kosovo: DOJ, UNMIK, 30. 10. 2003.
- UNMIK (2004): Evidence collected from site BUR01 as detailed below. Kosovo: UNMIK, Office on Missing Persons and Forensics, 18. 6. 2004.

- Vesti Online (2012a): Priča svedoka o vađenju organa neuverljiva. *Vesti Online*, 12. 9. 2012, <<http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/253690/Prica-svedoka-o-vadenju-organa-neuverljiva>>.
- Vesti Online (2012b): Karla del Ponte: NATO je sprečio istragu o „žutoj kući“. *Vesti Online*, 1. 2. 2012, <<http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/199004/Karla-del-Ponte-NATO-je-sprecio-istragu-o-zutoj-kuci>>.

Poznámka

Autor by rád poďakoval obom oponentom za trefné a výstižné poznámky k článku; ich postrehy rozhodne napomohli vzniku kvalitnejšej finálnej verzie, ako aj odstráneniu rozličných faktických nepresností i analytických nejasností.